

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Kuka pärjää ja kuka ei?

Nuorten itsenäistymisen tukeminen sijaishuollossa

Lari Lyytikäinen

Järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma,

Ylempi amk-tutkinto

Arvioitavaksi jättämisaika 04 / 2017

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Lari Lyytikäinen	Sivumäärä 67
Työn nimi Kuka pärjää ja kuka ei? Nuorten itsenäistymisen tukeminen sijaishuollossa	
Ohjaava(t) opettaja(t) Merja Kylmäkoski	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Konstan Koti ja Koulu Oy	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyö tarkastelee ja pohtii sijaishuollossa olevien nuorten itsenäistymispalvelua ja sitä, kuinka toimintaa siellä tulisi muuttaa, jotta nuoret menestyisivät mahdollisimman hyvin omassa elämässään sijoituksen jälkeen. Tilaajana toimii työnantajani Konstan Koti ja Koulu Oy. Kehittäminen kohdentuu sijaishuollossa ja itsenäistymispalvelun parissa oleviin nuoriin ja heidän kanssaan työskentelevien tahojen toimintamenetelmiin.</p> <p>Opinnäytetyön idea kumpusi omista havainnoistani ja kokemuksestani, että itsenäistyminen ja oman elämän hallinta ovat nuorelle tärkeitä ja olennaisia taitoja ja niitä tulisi opetella erityisesti sijaishuollon loppuvaiheessa. Uskon vahvasti nimenomaan henkiseen hyvinvointiin ja itsetunnon vahvistamiseen, matkalla jossa tarkoitus on saada itseensä luottava ja omiin mahdollisuuksiinsa uskova nuori maailmalle. Työni teoreettisena taustana toimii Albert Banduran sosiaalis-kognitiivinen teoria ja sen myötä tarkastelen minäkäsityksen ja minäpystyvyyden käsitteitä sekä näiden merkitystä ihmisen menestymiselle ja hyvinvoinnille.</p> <p>Työssä on toimintatutkimuksellinen lähestymistapa ja sen on tarkoitus toimia Konstan Koti ja Koulu Oy:n itsenäistymistyöskentelyn kehittämisvälineenä. Työhön on kerätty aineistoa keskustelemalla nuorten kanssa, niin laajempana ryhmänä kuin kahden kesken. Kahdenkeskisissä keskusteluissa olen hyödyntänyt tiedonkeruun menetelmänä syvähaastattelua. Lopputuloksena olen saanut muodostettua kokonaiskuvaa siitä, mitä nuorten menestyminen sijaishuollon päätyttyä edellyttää nuorelta itseltään ja kuinka me voimme tukea näiden edellytysten täyttymistä.</p> <p>Loppupäätelmäni on, että yksilön menestyminen siviilissä riippuu hyvin pitkälti henkisestä vahvuudesta, joka koostuu sisäisestä tasapainosta ja hyvästä itsetunnosta. Sijaishuollossa on löydettävä nykyistä parempia keinoja näiden vahvistamiseen, jotta voimme saada parempia lopputuloksia. Toisaalta menestyksekkään kasvatustyön perusta on kohtaamisen kautta tapahtuva aito ja toimiva kontakti lapseen tai nuoreen. Ilman toimivaa keskinäistä suhdetta muidenkin tukitoimenpiteiden arvo voidaan kyseenalaistaa.</p>	
Asiasanat: itsenäistyminen, minäkuva, sijaishuolto, elämänhallinta, nuoruus	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Lari Lyytikäinen	Number of Pages 67
Title "Who will make it and who will not?" Supporting youngsters in the foster care to become independent	
Supervisor Merja Kylmäkoski	
Subscriber Konstan Koti ja Koulu Ltd	
Abstract <p>The thesis examines and discusses foster care's services for the young becoming independent. It is interested in how we should develop these services in order to help our customers to succeed better after they leave the foster care. The subscriber for the developing work is my employer Konstan Koti ja Koulu Ltd. The development is targeted into young people in foster care and its' services for becoming independent and into the working methods of those who work with the youth.</p> <p>According to my experiences and observations, becoming independent and managing one's life are crucial skills and they should be studied especially during the final stage of the fostering. I believe strongly in the mental well-being and strengthening of the self-esteem. As the theoretical background for my thesis I utilize Albert Bandura's social cognitive theory and through it I examine the terms of self image and self efficacy and what is their meaning for the well-being and success of a person.</p> <p>The thesis is meant to serve Konstan Koti ja Koulu Ltd.'s work with customers becoming independent and it has an action research approach. The data has been collected by discussing with the young one-to-one and in larger groups. In one-to-one conversations I have utilized free interview method. As a conclusion I have formed an overall picture on what it requires for a young to thrive after the foster care ends and how we can support these requirements.</p> <p>My conclusion is that in order to an individual to thrive, he/she needs mental strength consisting of inner balance and good self-esteem. Foster care has to find better means to enhance these in order to get better solutions. At the same time the basis for a successful fostering is a genuine and working connection with the young that can be reached by confronting them correctly. Without a working connection and relationship, one can question also other supporting measures.</p>	
Keywords: becoming independent, self image, foster care, life management, youth	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA	7
2.1 Syrjäytyvät nuoret	7
2.2 Pärjääminen laitosmaailman ulkopuolella	9
3 MINÄKÄSITYS JA ITSETUNTO	13
3.1 Minäkäsityksen ja itsetunnon käsitteet sekä keskinäinen suhde	13
3.2 Itsetunnon kehittyminen ja merkitys ihmisen toimintaan	15
3.3 Nuoren kehitystehtävät ja minäkuvan muodostuminen	19
4 ALBERT BANDURAN SOSIAALIS-KOGNITIIVINEN TEORIA	23
4.1 Bandura ja minäpystyvyys	23
4.2 Itsesäätely ja vastuuntunto	25
4.3 Minäpystyvyyden vahvistaminen	28
5 TOIMINTATUTKIMUS	31
5.1 Sosiaaliset innovaatiot	33
5.2 Tutkimuksen toteuttaminen syvähaastattelulla	36
6 HAASTATTELUN TULOKSET	42
6.1 Itsenäistymistyön hyödyt	42
6.2 Syitä siviilissä menestymiseen	44
6.2.1. Elämä laitoksen ulkopuolella	44
6.2.2. Oma motivaatio ja henkinen hyvinvointi	46
6.2.3. Sosiaaliset suhteet	50
6.3. Itsenäistymispäädyn kehittäminen ja vertaismentorointi	53
6.3.1. Vertaismentoroinnin hyödyntäminen	58
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	61
LÄHTEET	65

1 JOHDANTO

Yksi sijaishuollon tärkeimpiä tehtäviä on valmistaa aikuistuva nuori itsenäiseen elämään (Reinikainen 2009, 93). Konstan Koti ja Koulu Oy tuottaa lastensuojelun sijais- ja jälkihuoltopalveluja sekä luokkamuotoista kotiopetusta 13-18-vuotiaille lapsille. Yrityksellä on kaksi toimipistettä, joissa on yhteensä lähes 50 asiakaspaikkaa ja noin 60 työntekijää. Itse olen lopputalvesta 2015 lähtien työskennellyt Konstan Kodin ja Koulun itsenäistymisohjaajana, ja sitä ennen olin työskennellyt kahdeksan vuotta samassa paikassa ohjaajana. Itsenäistymispalvelua tarjoamme kerrallaan neljälle nuorelle, jotka valitaan itsenäistymisohjaajien toimesta, taustalla on sosiaalityöntekijöiden sekä laajemman työyhteisömme näkemykset sekä mikä tärkeintä, nuoren omat tarpeet. Käytännössä itsenäistymispalvelun piiriin ohjataan nuoria, jotka tarvitsevat harjoiteltavia taitoja eniten eli toisin sanoen yleensä nuoret, jotka eivät ole palaamassa sijoituksen jälkeen koteihinsa. Itsenäistymispalvelun tavoitteena on antaa lapselle valmiudet hoitaa omaa talouttaan ja ottaa vastuuta omista asioistaan, tarjota matalampi kynnys aloittaa oma itsenäinen elämä laitoksen ulkopuolella ja kasvattaa nuoren ymmärrystä ja luottoa siihen, että hän itse pystyy määrittämään elämänsä suunnan. Itsenäistyvät nuoret asuvat omissa asunnoissaan muun kodin yhteydessä ja he noudattavat yksilöllisesti tehtävää itsenäistymissopimusta, joka toki noudattaa suurilta linjoiltaan sosiaalitoimen yleisiä linjauksia ja lastensuojelulakia. Koska nämä itsenäistyvien nuorten asunnot on sijoitettu omaan siipeensä ja sinne on muusta laitoksesta erillinen sisäänkäynti, kutsumme siipeä itsenäistymispäädiksi. Tällä nimellä tulen viittaamaan siipeen myös myöhemmin tässä työssä.

Suurin yksittäinen syy siihen, että minua kiinnosti itsenäistymisohjaajan tehtävät, oli tarve muuttaa ja vaikuttaa konkreettisemmin meillä asiakkaina olevien nuorten elämään. Ajattelin tuolloin, että tässä tehtävässä se onnistuisi paremmin. Jo ennen uutta työnkuvaani huomasin löytäväni itseni keskustelemassa yhä useammin työkavereiden kanssa siitä, että mitenköhän meillä asiakkaina olleet nuoret pärjäävät nykyään. Yrityksemme jälkihuoltotyöntekijöitä häiritsin vähän väliä kyselemällä, että kuinka jälkihuollon parissa olevat nuoret pärjäävät. Etenkin jälkihuoltotyöntekijöiden kanssa käytyt

keskustelut avasivat silmiäni eniten. Heiltä tullut viesti oli lyhkäisyydessään tyyli ja sen mukaan entistä nopeammin jo jälkihuollon vielä ollessa päällä, nuoret ”lässähtävät” eivätkä pysty suoriutumaan päivittäisestä arjesta. Puhumattakaan siitä ajasta, kun jälkihuoltokin loppuu. Niinpä saimme työparini kanssa idean, että kun alamme itsenäistyviä nuoria ohjata ja työstää, voisimmeko jo nuoren meillä ollessa auttaa tätä uusin keinoin, jotta pärjääminen yhteiskunnassa onnistuisi paremmin.

Tutustuin aikaisempaan tutkimukseen tavoitteenani selvittää, olisiko aihetta jo tutkittu. Löysin muutamia opinnäytetöitä ja yhden gradun aiheesta. Pääasiassa aiemmat tutkimukset keskittyivät kuitenkin jälkihuoltotyöhön ja sen kehittämiseen niin, että nuoret selviäisivät sijoitusten jälkeen nykyistä paremmin. Muutamassa löytämässäni opinnäytetyössä oli mietitty työvälineitä itsenäistyville nuorille ja ideoita siitä, kuinka heidän kanssaan tulisi työskennellä. Huomasin että useat menetelmät ovat olleet meidän toimipisteessämme jo pitkään käytössä ja osa toimii mainiosti. Monet menetelmät liittyvät nuorten arjenhallintaan ja käytännön ”juoksevien” asioiden hoitoon, sekä aikatauluihin ja elämään laitoksessa. Itse kuitenkin ajattelen, että toiminnan pitäisi vielä enemmän tähdätä siihen, kun nuori lähtee meiltä ja elämään laitoksen jälkeen. Jos nuorella on käytännön osaamista arjen hallinnasta ja asioiden hoidosta, niin niistä ei valitettavasti ole hyötyä, jos nuori ei kykene toimimaan siviilissä ja hyödyntämään jo opittuja taitoja. Niinpä ajattelen, että nuoren henkisiä voimavaroja ja itseluottamusta tulisi vahvistaa enemmän itsenäistymisvaiheessa, sekä yrittää saada nuori ajattelemaan elämää ja itseään muutoin kuin laitospuolena. Miten siinä voi onnistua?

Tästä lähtökohdasta lähdin työstämään opinnäytetyötäni, jonka toimeksiantajana ja kohdeorganisaationa toimii työnantajani Konstan Koti ja Koulu Oy. Tulen työssäni haastattelemaan kyseisen organisaation entisiä asiakkaita ja kehittämistyön tulokset tullaan esittelemään siellä, jolloin ehdotukset voidaan ja toivottavasti tullaan ottamaan osaksi sen käytäntöjä.

2 KEHITTÄMISTYÖN TAUSTAA

2.1 Syrjäytyvät nuoret

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan Suomessa on vuonna 2014 ollut yhteensä lähes 18 000 kodin ulkopuolelle sijoitettua lasta tai nuorta. Näistä noin 6 900 on ollut sijoitettuna laitoshuoltoon. (Lastensuojelu 2014.) Koko opinnäytetyöni perusidea ja sen lähtökohta on ollut yleisesti ottaen nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy. Joka puolella mediassa sekä politiikassa näkee keskusteluja siitä, miten nykytilanteeseen on tultu. Suomessa on erinäisten lähteiden mukaan jopa yli viisikymmentätuhatta nuorta jotka eivät opiskele eikä ole töissä (esimerkiksi Työvoimatutkimus 2015). Suuri osa näistä nuorista kärsii myös mielenterveys- ja päihdeongelmasta, vaikka läheskään kaikki Tilastokeskuksen tilastoissa näkyvät nuoret eivät ole syrjäytyneitä tai syrjäytymisriskissä. Tässä tapauksessa keskityn omassa työssäni nuoriin, joiden ikähaitari on noin 15-18 vuotta.

Keskityn kehittämistyössäni siihen, mitä konkreettista voidaan tehdä sinä aikana, kun nuori on meille sijoitettuna ja asuu itsenäistyvien asunnossa. Vaikka tarkoitukseni ei niinkään ole pureutua siihen, miten kukin nuori on siinä tilanteessa, että huostaanotto tai avohuollon sijoitus on jouduttu tekemään, on perusteltua nostaa lyhyesti näitä syitä esille. Törrönen ja Vauhkonen nostavat omassa raportissaan esille Heinon (2007) tutkimuksen, jonka mukaan lastensuojelun asiakkuuksista noin 37% johtui vanhemman tai vanhempien jaksamattomuudesta. Noin joka viidennen lapsen kohdalla syynä sijoitukseen oli perheriidat, vanhempien riittämätön vanhemmuus, vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus, vanhempien mielenterveysongelmat ja päihteiden väärinkäyttö. Lapsen tai nuoreen itseensä liittyvistä taustatekijöistä keskeisimpiä olivat ristiriidat vanhempien kanssa ja koulunkäyntivaikeudet. Muita nuoreen itseensä liittyviä syitä olivat mm. hänen rajattomuutensa, huono psyykkinen terveys ja hallitsevuus. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 42.) Oman työni pohjalta voin allekirjoittaa nämä havainnot, kokemukseni mukaan meidän asiakkaidemme sijoitussyistä yleisimpiä ovat perheongelmat yhdessä

koulunkäyntivaikeuksien kanssa. Kehittämistyöni kannalta on hyvä nostaa esille, että harvassa ovat ne asiakkaat, joiden sijoitus johtuisi ainoastaan perheongelmista. Nämä nuoret yleisesti ottaen sijoitetaan yleensä muualle. Meidän asiakkainamme tällaisia nuoria on ollut muutamia mutta heidän sijoituksensa ovat yleensä todella lyhyitä eivätkä pääsääntöisesti johda itsenäistymistyöhön. Toisaalta nuoret, joilla on niin sanotusti hyvä perhe ja sijoitus johtuu esimerkiksi pelkästään koulunkäyntivaikeuksista ja tietynlaisesta uhmasta kotia kohtaan, viipyvät yleensä myöskin melko vähän aikaa meillä ja harvoin kulkevat itsenäistymispäädyn kautta. Heillä on oma koti ja perhe, jonka luo palata, mikä on todella suuri tekijä jatkon onnistumisen kannalta.

Rauni Huotari nostaa omassa pro gradu -tutkielmassaan esille tutkimuksia, joiden mukaan sijaishuollossa olleiden nuorten ongelmat ja niiden kasautuminen johtavat heidät muita nuoria suurempaan syrjäytymisriskiin. Riskiä lisäävät nuoren sijaishuollon päättymiseen, itsenäistymiseen ja aikuistumiseen liittyvät erinäiset haasteet, joista esimerkkinä erityisesti sijaishuollosta poismuuttaminen ja oman kodin perustaminen sekä koulutus- tai työpaikan löytäminen. Tutkimusten mukaan sijaishuollon piirissä olevista nuorista pienin syrjäytymisriski on sijaisperheessä olleilla, kun taas huonoin ennuste on koulukotitaustaisilla nuorilla. Ryhmien välisiä eroja selittävät nuoren aikaisempien elämäntilanteiden vakaus, kiintymyssuhteet sekä se tuki, jota he ovat saaneet matkansa varrella. (Huotari 2010, 4.)

Kirsi Pasonen, kuten monet muutkin, on keskittynyt omassa opinnäytetyössään jälkihuollon kehittämiseen ja toteaa seuraavasti: ”Mahdollisimman laadukkaalla ja yksilölliset tarpeet huomioivalla jälkihuollolla voimme ehkäistä asiakkaidemme syrjäytymistä ja edesauttaa kiinnittymistä yhteiskuntaan” (Pasonen 2015, 8). Olen toki hänen kanssaan samaa mieltä laadukkaan jälkihuollon merkityksestä mutta samalla lausunto asettaa mielestäni turhan suuren vastuun jälkihuollolle nuoren menestyksekkään itsenäistymisen suhteen. Nuoren sijaishuollon päättymiseen tulisi valmentautua jo selkeästi aiemmin, mihin itsenäistymistyö antaa loistavat mahdollisuudet. Toki on ymmärrettävää, että kaikissa sijaishuollon organisaatioissa ei tuoteta samankaltaista erillistä itsenäistymistyötä ja toisaalta meidänkin organisaatiossamme vain osa nuorista pääsee sen piiriin. Tällöin jälkihuollon rooli on suurempi.

Huotari (2010, 3-4) viittaa tutkimuksiin, joiden mukaan nuorten elämisentaitoja voidaan tukea ja parantaa erityisesti jälkihuollossa asiakaskeskeisellä ja yhteistyöhön pyrkivällä työskentelyotteella, samoin kuin erityisillä itsenäistä selviytymistä tukevilla toimintaohjelmilla. Näistä ohjelmista esimerkeiksi hän nostaa hyvinä käytäntöinä mm. rahankäytön, kuluttaja- ja luottotietouden sekä koulutukseen hakeutumis- ja työnhakutaitojen opettamisen. Näistä jokainen kuuluu Konstan Koti ja Koulu Oy:n itsenäistymisohjaukseen muodostaen työmme keskeisen sisällön. Näiden taitojen opettaminen ei kuitenkaan missään määrin riitä pitämään nuoria syrjäytymisriskin ulkopuolella. Nuoret saattavat ainakin näennäisesti osata näitä taitoja mutta silti lähtiessään pois sijaishuollon piiristä suureen maailmaan jättää opitut taidot huomiotta ja ajautua epätoivottuun tilanteeseen. Syyt tähän kiinnostavat minua ja työssämme pyrimme löytämään niitä keinoja, joilla saisimme konkreettisten elämäntaitojen lisäksi annettua nuorille myös muita välineitä ja kykyä oman elämänsä hallintaan ja ohjaamiseen oikeaan suuntaan.

Psykologi Tony Dunderfelt toteaa kirjassaan hienosti: ”Nuoruus on aikaa, jolloin pitää ikään kuin uudestaan oppia elämään. On opittava ohjaamaan elämäänsä oman yksilöllisyytensä kautta yhä tietoisemmin suhteessa muihin ihmisiin, luontoon ja koko maailmankaikkeuteen” (Dunderfelt 1990, 93). Voikin todeta, että nuorien kanssa toimiessa ja ylipäänsä ymmärtämisessä täytyy hetkittäin kaivautua syvälle perusasioiden ääreen. Nuoruus voidaan jakaa erilaisiin vaiheisiin liittyen ikään ja juuri se ikä minkä ikäisten nuorten kanssa toimin nähdään usein poikkeuksellisen haastavana. Puhutaan siis teini-iästä.

2.2 Pärjääminen laitosmaailman ulkopuolella

Opinnäytetyöni tavoitteena on tuottaa tietoa ja kehittää työtämme niin, että laitoshuollossa sijoitettuna olleiden ja itsenäistä elämää aloittavien nuorten syrjäytymisriski pieneneisi. Tavoitteena on, että sijaishuollon päätyttyä nuoret *pärjäisivät nykyistä paremmin*. Mitä sitten tarkoitetaan pärjäämisellä tai arjessa selviytymisellä? Itselleni tavoite on, että nuorista kasvaisi hyviä ihmisiä, jotka kykenisivät ottamaan elämästään vastuun ja tulemaan toimeen niin

taloudellisesti kuin sosiaalisesti. Uskoisin, että tämän tahtotilan jakaa myös suomalainen yhteiskunta ja sosiaalityö. Raadollisesti todettuna sijoitukseen käytettävän rahan toivotaan myös tuottavan tulosta niin, että kasvattaisimme syrjäytymisvaarassa olevista nuorista mahdollisimman hyvällä onnistumisprosentilla veronmaksajia yhteiskuntaan.

Tällä hetkellä suurimmalla osalla meiltä lähtevistä nuorista on opiskelupaikka, mikä itse asiassa onkin yksi keskeisimmistä sijoituksen päättymiseen vaikuttavista tekijöistä erityisesti silloin, jos nuori ei palaa vanhempiensa luokse. Nuori muuttaa omaan kotiinsa ja käy koulussa mutta usein ulkopuolelta tulevan kontrollin ja tuen vähentyessä ja päättyessä tulee notkahdus ja saatua vapautta ei osata käsitellä. Vapaus huumaa eivätkä ajatukset kannu kovin pitkälle, jolloin koulunkäyntiä aletaan laiminlyödä ja erilaiset lieveilmiöt, päihteet näistä suurimpana, lisääntyvät. Meiltä lähteneitä nuoria on päässyt korkeakoulutasoihin opintoihin, mikä on syy miksi tätä työtä jaksaa tehdä. Kuitenkin selkeästi suurempi osa on niitä, joille ei käy näin hyvin. Pahimmissa tapauksissa nuoria on päätyntä vankilaan tai heidän elämänsä on päättyntä ennenaikaisesti yleensä huumeidenkäytön seurauksena. Tämä havainto asettaa pinnallisesti katsottuna ehkä liikaakin painoa jälkihuollon onnistumiselle, koska epäonnistumiset tapahtuvat yleisimmin jonkin aikaa sijoituksen päättymisestä eli jälkihuollon ajanjaksona. Tähän perustuu varmasti myös se, että nimenomaan jälkihuoltoon kohdistuvia tutkimuksia on tehty melko paljon. On kuitenkin selvää, että yksikään jälkihuolto ei onnistu tai epäonnistu yksin. Pohja heidän työnsä luodaan jo varsinaisen sijoituksen aikana ja mielestäni meidän tulee auttaa nuoria vahvistamaan omaa psyyketään ja kykyä tulla toimeen siten, että jälkihuollon tehtäväksi jää enää nuorten tukeminen laitosmaailman ulkopuolella.

Tahdoin ottaa työhön hieman vertailupohjaa myös vankeihin liittyvistä tutkimuksista, sillä koin jonkin tasoisen rinnastuksen mielenkiintoiseksi. Yhtymäkohtia näiden kahden ryhmän välillä on kuitenkin monia, vaikka meille sijoitettuja nuoria ei missään tapauksessa vangeiksi voida tai tahdota määritellä ja täysimääräisesti rinnastaa. Sekä vankien että laitoshuoltoon sijoitettujen nuorten vapautta on kuitenkin jonkin tasoisesti rajoitettu, heidän asuinpaikkansa

on määrätty ulkopuolelta ja heidän päivittäistä ohjelmaansa määritellään jollain tasolla ulkopuolelta muutamia esimerkkejä esiin nostaakseni.

Anne Aro nostaa omassa vankien vapautumisen jälkeistä elämää tutkivassa opinnäytetyössään esille sen, että vaikka vankilaan sopeutuminen on monelle stressiä tuottava tapahtuma, myös vankilasta pois pääseminen voi ahdistaa. Sopeutuminen vankeuden jälkeen siviilielämään voi tuntua raskaalta ja pelottavalta, sillä vankilan ylläpitämä vangin toimintaa vahvasti ohjaava toiminta ei juuri tarjoa valmiuksia itsenäiseen elämiseen ja vastuullisuuteen. (Aro 2006, 8.) Sama pätee meidänkin nuoriimme, itse asiassa askel itsenäiseen elämään voi tuntua vielä pelottavammalta, koska monille asiakkaillemme se on ensimmäinen kerta, kun he joutuvat täysimääräisesti ottamaan vastuun omasta elämästään. Vaikka pyrimmekin tekemään kaikkemme valmentaa heitä tähän, on selvää, että muutos on suuri. Toisaalta koulukotinuorien sekä vankien toiveet tulevaisuudesta ovat tutkimusten mukaan hyvin samankaltaiset. Ari Siekkinen on tehnyt mielenkiintoisen pro gradu -työn, jossa pohditaan vankilasta vapautuneiden ja vapautuvien elämänhallintaa ja selviytymiskeinoja. Hän toteaa, että molempien ryhmien esiin nostamat näkemykset ja toiveet hyvästä elämästä sisältävät haaveita liittyen mm. ammattiin, työpaikkaan, asuntoon sekä perheeseen. Esille on nostettu halu elää samalla tavalla kuin kaikki muutkin ihmiset. (Siekkinen 2008, 27.)

Siekkinen muistuttaa omassa työssään, että jokaisella ihmisellä on lähtökohtaisesti mahdollisuus päättää itse, mitä elämässään tekee ja jokainen ihminen tekee jatkuvasti näitä omia valintoja. Kuitenkin vankilasta ja mielestäni samalla tapaa laitoshuollosta vapautuneen edellytykset tehdä näitä valintoja täysin itsenäisesti ja riippumattomasti saattavat olla rajalliset. Sosiaaliset suhteet omaan perheeseen ja muihin läheisiin ovat mahdollisesti hyvin vähäiset tai niitä ei ole ollenkaan, kun taas suhteet entisiin ja nykyisiin rikoksen kautta tutuiksi tulleisiin kavereihin voivat olla liian kiinteät. Samalla tapaa itse koen haastavaksi sen, että usein meiltä lähtevien nuorten lähipiiri koostuu enemmän tai vähemmän toisista elämänhallintataidoiltaan heikoista nuorista ja aikuisista. Myös taloudelliset tekijät asettavat omat rajoituksensa mahdollisuuksiin tehdä omia valintoja ja pärjätä yhteiskunnassa. (Siekkinen 2008, 4.)

Siekkinen viittaa erilaisiin tutkimuksiin kuvatessaan niitä kriteerejä, jotka hän näkee kriittisiksi vankien arjessa ja rikoksettomassa elämässä selviytymiselle. Tutkimusten mukaan on tärkeää, että ihmisellä on riittävä kyky tulla toimeen sekä itsensä että yhteiskunnan kanssa uudessa elämäntilanteessa. Selviytyminen onkin aktiivista toimintaa, jossa ratkaisevassa asemassa ovat yksilön henkiset ominaisuudet, erityisesti ongelmien voittamisen ja niiden käsittelemisen taidot. Nämä edellyttävät ihmisenä kasvamista sekä pyrkimistä normaaliin ja hyvään elämään. Siekkinen viittaa Maritta Itäpuiston tutkimukseen, jonka mukaan selviytyminen on kolmenlaisen ulottuvuuden omaava käsite. Selviytyminen on Itäpuiston mukaan ensinnäkin asenne, toiseksi se liittyy sosiaalisiin suhteisiin ja viimeiseksi se on prosessi. (Siekkinen 2008, 5-6.)

Avainsana nuorten pärjäämiselle yhteiskunnassa on elämänhallinta. Nymanin ja Silventoisen mukaan elämänhallinta on luottamusta siihen, että ihminen voi itse ohjata elämänsä ja päättää asioistaan. Elämänhallinta on sekä ulkoista että sisäistä. Ulkoisella elämänhallinnalla tarkoitetaan sitä, miten nuori hallitsee elämän perusasiat, kun taas sisäinen elämänhallinta tarkoittaa ihmisen tunnetta siitä, miten hän elämänsä hallitsee. Erityisesti sisäinen elämänhallinta on koetuksella erilaisten isojen muutosten myötä, jolloin esimerkiksi epävarmuus ja yksinäisyys voivat olla hyvinkin hallitsevia tunteita. Nuoren tulisi ymmärtää, ettei kenelläkään ole täydellistä elämänhallintaa ja epävarmoihin tilanteisiin sekä muutoksiin sopeutuminen on osa elämää ja sisäistä elämänhallintaa. (Nyman & Silventoinen 2014, 17-18.)

Itsensä arvostaminen ja realistinen käsitys omista tavoitteista ja voimavaroista ovat keskeinen osa elämänhallintaa (emt., 17). Siekkinen nostaa esille Juhani Iivarin toteamuksen, jonka mukaan nuoret sopeutuvat yhteiskuntaan sitä paremmin, mitä selkeämmät tulevaisuuden tavoitteet ja toiveet heillä on esimerkiksi omaan uraan liittyen. Nämä suunnitelmat ja toiveet muodostavat tärkeän rungon nuorten elämänhallinnalle. (Siekkinen 2008, 27.) Allekirjoitan tämän väitteen oman kokemukseni perusteella mutta suunnitelmat ja toiveet tuntuvat nuortemme kohdalla kaatuvan äärettömän helposti. Tässä kohtaa korostuukin nuoren luotto tavoitteiden toteutumismahdollisuuksiin sekä omiin kykyihinsä ja oman elämän arvokkuuteen. Huotari toteaa samaa omassa

työssään puhuessaan elämän mielekkyydestä, johon sisältyy hänen mukaansa yksilön motivaatioon liittyvät tekijät ja niihin liittyvät arvot ja arvostukset siten, että yksilö pystyy sitoutumaan elämässä mielekkäiksi kokemiinsa asioihin. Elämän mielekkyys voi kuvastaa yksilön sisäistä elämänhallintaa ja näkyä esimerkiksi vastuullisena asioiden hoitamisena sekä työhön tai koulutukseen hakeutumisena ja niihin sitoutumisena. (Huotari 2010, 34.) Omien kokemusteni mukaan on syytä tarkastella tätä psykologista aspektia tarkemmin.

3 MINÄKÄSITYS JA ITSETUNTO

3.1 Minäkäsityksen ja itsetunnon käsitteet sekä keskinäinen suhde

Minäkäsityskäsitteistö on hyvin moninainen ja sekava (Aho 1996, 9). Keltikangas-Järvisen mukaan (1994, 97) minä tarkoittaa psykologiassa kaikkea sitä, minkä ihminen itse kokee ”minuna” eli ihmisen omaa kokemusta persoonastaan. Minäkuva taas on sellaisten erilaisten ominaisuuksien, päämäärien sekä toimintojen kokonaisuus, joilla yksilö kuvaa itseään. Näin ollen se on yksilön mitattu ja sanalliseksi muutettu käsitys siitä, mitä ihminen tietää itsestään sekä toisaalta, miten hän arvioi itseään. Minäkäsitys on ihmisen persoonallisuuden ydin. Fenomenologisen näkemyksen mukaan ihminen on aktiivinen olento, jonka toimintaa voidaan ymmärtää ja selittää vain hänen omien kokemustensa ja tunteidensa kautta. Nämä kokemukset ja tunteet eli ihmisen subjektiivinen näkemys ohjaa yksilön tapaa tulkita ja havaita maailmaa. (Aho 1996, 9-10.)

Minäkäsitys määrittää ihmisen elämää monin tavoin. Teorioiden ja tutkimusten mukaan minäkäsitys määrää ihmisen käyttäytymistä, sillä ihminen toimii sen mukaan, millainen käsitys hänellä on itsestään eikä sen mukaan, millaiset hänen todelliset kykynsä ja ominaisuutensa ovat. Ihminen pystyy ratkaisemaan ongelmia ja ottamaan vastuuta toiminnastaan vain, jos hänellä on vahva itsetunto eli toisin sanoen hän hyväksyy itsensä. Toiseksi minäkäsitys auttaa ihmistä pitämään itsensä psyykkisesti tasapainossa ylläpitämällä sisäistä

johdonmukaisuutta ja tasapainoa tunteiden, havaintojen ja ajatusten välillä. Yksilön perimmäisenä tavoitteena on puolustaa ja vahvistaa minäkäsitystään, mikä vaikuttaa siihen, millaista informaatiota yksilö ottaa vastaan ympäristöstään. Ihminen valikoi ympäristöstään sellaista tietoa, joka tukee hänen minäkäsitystään ja näin ollen vaikuttaa olennaisesti myös siihen, mitä ihminen oppii. Minäkäsityksen myötä yksilö myös tulkitsee maailmaa ja toisten käyttäytymistä itseään kohtaan ja viimeisenä se määrää ihmisen odotuksia eli sitä, mitä yksilö odottaa tulevaisuudelta. (Aho 1996, 11-12.)

Itseluottamus ja siihen liittyvät uskomukset kuuluvat myös olennaisesti minäkäsityksen piiriin. Jos minäkäsityksellä tarkoitetaan käsitystä, mikä ihmisellä on itsestään, millaisena hän itseään pitää ja millaisin määrein itseään, tavoitteitaan ja arvomaailmaansa kuvaa, on itsetunto tämän minäkäsityksen positiivisuuden määrä. Se on siis yksilön sisällä oleva tunne siitä, että hän on hyvä ja arvokas. Näin ollen itsetunto on tärkeä ihmisen toiminnan ja hyvinvoinnin selittäjä. Itsetuntoa voidaan kutsua ihmisen kyvyksi nähdä itsensä lisäksi myös elämänsä tärkeänä ja ainutkertaisena. (Keltikangas-Järvinen 1994, 13, 16.) Babakulova viittaa opinnäytetyössään Ahon ja Laineen (2002) tekstiin todetessaan, että ihmisellä on hyvä itsetunto, kun hän havaitsee olemassaolonsa mutta ennen kaikkea tuntee sekä vahvuutensa että heikkoutensa, jotka hän myös hyväksyy. Näin ollen realistinen minäkäsitys ei kovin paljon poikkea hyvästä itsetunnosta. (Babalukova 2011, 8.) Keltikangas-Järvinen muistuttaa kuitenkin, että nykykeskustelussa itsetunto saa jopa liiallisen painoarvon ja sen puutteella selitetään ihmisten ongelmia laidasta laitaan. Hän painottaa, että itsetunto on yksi, vaikkakin tärkeä ominaisuus persoonallisuudesta ja hyvästä itsetunnosta on paljon hyötyä mutta heikko itsetunto ei ole ylitsepääsemätön vamma. Itseluottamuksen määrä voi myös vaihdella ajasta ja elämän osa-alueesta riippuen. (Emt., 16.)

Itsetunnosta myös puhutaan yleisesti melko yksinkertaistettuna, niin sanotusti yleisestä itsetunnosta, jolla kuvataan sitä, miten ihminen luottaa itseensä, katsoo selviävänsä elämässä ja ottaa vastaan haasteet. Kuitenkin itsetunto on todellisuudessa kokonaisuus, joka rakentuu monista elämän osa-alueiden itseluottamuksesta. Näitä osa-alueita ovat muun muassa 1) suoritusitsetunto (Aho viittaa suoritusminäkuvaan), jolla tarkoitetaan mm. yksilön luottamusta

omiin kykyihinsä ja kykyynsä oppia asioita; 2) sosiaalinen itsetunto, joka koostuu yksilön käsityksistä siitä, mikä asema tai rooli hänellä on erilaisissa sosiaalisissa ryhmittymissä; 3) emotionaalinen itsetunto sekä 4) fyysinen itsetunto. (Keltikangas-Järvinen 1994, 26; Aho 1996, 18.) Hyvä itsetunto voi koostua näistä alueista eri tavoin ja yhden alueen vahvuus voi tasapainottaa toisen alueen heikkoutta. Yleinen keskustelu ja kulttuurinen arvostus keskittyvät liikaa itsevarmuuteen, suoriin ja osaamiseen arvottaen liian helposti esimerkiksi emotionaalisesti itsevarman henkilön huonon itsetunnon omaavaksi. Tällöin ihmisen omakin käsitys itsetunnostaan voi muodostua virheelliseksi ja hän alkaa tiedostaa vain sen, mikä hänessä on heikkoa ja olemassa olevat voimavarat jäävät yleisen huonoudentunteen alle. (Keltikangas-Järvinen 1994, 27-28.)

3.2 Itsetunnon kehittyminen ja merkitys ihmisen toimintaan

Minäkäsityksen ja itsetunnon kehittyminen ovat pitkäaikaisen oppimisen lopputulos. Vuorovaikutus toisten kanssa ja toisilta saatu palaute vaikuttavat vahvasti siihen, millainen minäkäsitys ihmiselle muodostuu. (Aho 1996, 26.) Vuorovaikutuksen merkitys hyvän itsetunnon kehitykselle korostuu jo vauvaiästä lähtien. Oikein ajoitettu vauvan perustarpeiden tyydyttäminen, huomioiminen ja läheisyyden antaminen tuottavat lapselle ensinnäkin käsityksen siitä, että hän on tärkeä ja toisaalta auttavat lasta oppimaan luottamaan toiseen ihmiseen ja huomaamaan, että vuorovaikutus muiden kanssa tuottaa hyvää mieltä. Kyky luottaa muiden hoivaan kasvattaa jatkossa kykyä luottaa itseensä. Se taas, ettei kykene luottamaan muihin vie samalla kyvyn luottaa itseensä. Huomatessaan, ettei hänelle riitä aikaa tai mielenkiintoa, lapsi menettää itsekin mielenkiintonsa ja petyttyään aikuisiin, irrottautuu lapsi häntä hoivaavista ihmisistä liian aikaisin. (Keltikangas-Järvinen 1994, 127-129.) Babakulova viittaa työssään tutkimuksiin, joiden mukaan perheen kasvatustavat ovat voimakkaasti yhteydessä lapsen minäkuvaan. Perheissä, joissa vanhemmat ohjaavat lapsiaan ja antavat heille vastuuta asettaen kuitenkin samalla selkeät rajat käyttäytymiselle, on lapsilla todettu parempi itsetunto. (Babakulova 2011, 13.)

Minäkäsityksen muodostumisen herkin aika on noin 5-12 vuoden iässä. Tällöin lapsi kykenee arvioimaan itseään, jolloin hänestä tulee itsensä suhteen realistisempi ja hän saa elämänpiirinsä laajentumisen myötä enemmän vertailukohtia itselleen, minkä lisäksi kouluaikana hän alkaa saada runsaasti systemaattista palautetta käyttäytymisestään. Tutkimusten mukaan suomalaisten lasten itsetunto heikkenee jo ensimmäisinä kouluvuosina 11-12 ikävuoteen asti, minkä jälkeen se pysyy melko vakiona. Tämä voidaan selittää pitkälti sillä, että pienillä lapsilla on itsestään usein hyvin pystyvä ja epärealistinen kuva, ja minätietoisuuden kehittyessä realismi laskee itsetuntoa. Selityksiä ovat Ahon mukaan myös suomalaisten vaatimattomuus ja tätä kautta positiivisen palautteen antamisen vähyys, kanssakäymisen vähäinen avoimuus sekä koulujärjestelmämme tietopainotteisuus, jossa ihmisarvo määräytyy ensi sijassa koulusuoritusten mukaan. (Aho 1996, 28-34.)

Ihmisen itsetunnosta puhutaan erityisesti murrosikäisten kohdalla hyvin ailahtelevana ilmiönä. Onkin totta, että tutkimusten mukaan murrosiässä itsetunto saattaa vaihdella suuresti jopa saman päivän aikana (Keltikangas-Järvinen 1994, 33). Kuitenkin suuri osa tutkimuksista osoittaa, että ihmisen minäkäsitys ja itsetunto ovat melko pysyviä, kun ne ovat muodostuneet (Aho 1996, 34.). Erityisesti hyvän itsetunnon omaavat henkilöt usein kokevat vaihteluita myös murrosiässä vain vähän, jos ollenkaan. (Keltikangas-Järvinen 1994, 33.) Voidaankin siis todeta, että jo valmiiksi heikommasta itsetunnosta kärsivät ja sitä kautta itsensä kanssa kamppailevat henkilöt ovat myös murrosiässä suurempien myrskyjen äärellä. Sanotaan, että murrosiässä pelkkä ajatus siitä, ettei itseluottamusta ole, saattaa tarkoittaa sitä, että se todellakin katoaa. Sen takia nuori saattaa helposti ”ostaa” ulkopuoliselta taholta tarjotun ajatuksen, että häneltä puuttuu itsevarmuutta ja alkaa toimia sen mukaan. (Keltikangas-Järvinen 1994, 34.) Tämä tulos korostaakin vahvasti kasvattajan roolia nuoren ohjaamisessa positiiviseen minäkuvaan. Keltikangas-Järvinen muistuttaa, että murrosikä sisältää moninaisia uusia kehitysmahdollisuuksia nuoren ollessa vastaanottavainen ja vaikutuksille altis. Hän on tällöin valmis muuttamaan käsitystä itsestään, mahdollisuus, jota olisi myös kasvattajan hyvä hyödyntää. (Emt., 34.)

Tärkein syy minäkäsityksen pysyvyyteen on Ahon mukaan se, että ihmisellä on taipumus vastustaa ja kieltää hänen omien käsitystensä vastainen, ristiriitainen informaatio. Ihmisen perimmäisenä tavoitteena on puolustaa, vahvistaa ja säilyttää ehjänä oma minänsä. Hän liittää kaikki kokemukset minäänsä tai jättää ne huomiotta. Hän ei siis huomaa tai ei hyväksy ristiriitaista informaatiota, vaan valitsee minäkäsitykseensä sopivan tiedon välttääkseen sisäisiä konflikteja ja uhkaavia tilanteita. Erityisen muuttumaton on negatiivinen käsitys itsestä. Itsetunnoltaan heikko ihminen yleensä uskoo itseensä kohdistuvan negatiivisen kritiikin, ottaa vastaan kognitiiviselta alueelta vain negatiivisen palautteen ja suojellakseen itseään, on kiinnostunut eniten siitä kritiikistä, joka kohdistuu muutettavissa oleviin ominaisuuksiin. (Aho 1996, 35-35.)

Näin ollen itsetunnoltaan vahva henkilö pyrkii toiminnallaan vahvistamaan ja nostamaan itsetuntoaan, kun taas itsetunnoltaan heikon yksilön tavoitteena on ensi sijassa suojella minäänsä (emt., 42.). Tämä ilmenee muun muassa siten, että ihminen välttelee tilanteita, joissa hänen minäkuvansa olisi vaarassa. Babakulova viittaa tutkimuksiin, joiden mukaan itsetunnoltaan heikko lapsi ei uskalla ottaa riskejä, ilmaista mielipiteitään, pelkää sosiaalisia tilanteita, vetäytyy eikä halua olla huomion kohteena. Toiminnassa hän mieluummin turvautuu rutiineihin eikä siedä muutoksia ja uusia tilanteita. Toisaalta huonoon itsetuntoon liittyy usein myös erilaisia käytösongelmia ja persoonallisuuteen liittyviä ongelmia, kuten ahdistuneisuutta, pelkoa, yksinäisyyttä ja masentuneisuutta. (Babakulova 2011, 20.)

Itsetunto ja yleinen hyvinvoinnin tunne ovat yhteydessä toisiinsa ja yleensä itsetunnoltaan vahva ihminen näkee elämässä enemmän hyviä puolia kuin henkilö, jolla on huono itsetunto. Huono itsetunto vaikuttaa kykyyn selvittää pettymyksistä ja epäonnistumisista ja toisaalta sillä on suhde mielialoihin. Keltikangas-Järvinen toteaaakin, että ihmisen kokemus itsetunnosta ilmenee monesti juuri mielialana. Masennus on usein tunnetta siitä, että ”en ole mitään, minusta ei ole mihinkään eikä elämällä ole merkitystä”. (Keltikangas-Järvinen 1994, 35.) Huono itsetunto voi edellä mainittujen seuraamusten lisäksi vaikuttaa yksilön kykyyn sietää erilaisuutta ja ristiriitatilanteita, suhtautua avoimesti suoritustilanteisiin sekä heikentää yksilön suoritusbisäitiä, mikä edelleen ilmenee mm. alisuoriutumisena ja epäonnistumisen pelkona.

Yksi asia, josta olen aikaisemmin jo kirjoittanut, liittyy sosiaalisiin taitoihin. Usein kuulee puhuttavan sosiaalisesti lahjakkaasta nuoresta. Mitä se oikeastaan tarkoittaa ja miten se selitetään? Voidaan myös puhua sosiaalisesta sopeutuvuudesta. Hyvä itsetunto ei välttämättä johda hyvään sosiaaliseen sopeutumiseen, mutta huono itsetunto aiheuttaa helpommin ongelmia näissä yhteyksissä. (Emt., 37.) Myös Aho toteaa saman ja sanoo, että itsetunnon heikolla yksilöllä on sosiaalisissa suhteissa muihin ihmisiin ongelmia. Henkilö voi esimerkiksi joutua kiusatuksi tai toisaalta toimia itse kiusaajana. Lisäksi negatiivinen minäkäsitys voi olla yhteydessä myös moraalikehitykseen ja heikon itsetunnon omaava lapsi voi olla moraalikehityksessä ikäisiään alemmalla kehitystasolla. He eivät toimi tällöin ryhmässä rakentavasti eivätkä osaa asettua toisen ihmisen asemaan, vaan toimivat omaa etua tavoitellen. Itsetunnon heikko yksilö ei pysty empatiaan, koska se edellyttää itsestä välittämistä ja itsensä arvostamista. Vain tällöin on jotain, mistä antaa toisille. (Aho 1996, 45-47.)

Olen oman työni kautta usein huomannut, että yksi vaikeimmin huomioitava asia nuorella on nimenomaan se, onko hänellä huono itsetunto vai ei. Usein ensimmäiset viestit ja olemus nuorella saattaa antaa aivan väärän kuvan todellisuudesta. Onkin tärkeää pyrkiä saamaan mahdollisimman realistinen kuva nuoren ”henkisistä ominaisuuksista” mahdollisimman pian. Se taas ei ole kovin yksinkertainen asia, ja sitä on välillä vaikea ymmärtää. Onneksi useimmat meidän asiakkaista ovat olleet jo jonkin aikaa meillä, joten siirtyessään itsenäistymispäättyyn, meillä itsenäistymisohjaajilla on jo aika kattavat tiedot kustakin nuoresta. Se taas tarkoittaa sitä, ettei työskentelyä tarvitse aivan nollasta aloittaa.

Tutkimusten mukaan heikko minäkäsitys ja itsetunto voivat siis vaikuttaa hyvin laaja-alaisesti ja syvästi yksilön kehitykseen, hyvinvointiin ja toimintaan jo lapsuudesta lähtien. On hyvä muistaa, toteamat, ettei huono itsetunto automaattisesti tarkoita huonoa käyttäytymistä tai epäonnistumista elämässä eikä sillä automaattisesti voida selittää kaikkia ihmisten ongelmia. Kuitenkin itsetunto on läsnä ihmisen elämässä jatkuvasti ja sen vaikutukset ovat niin laaja-alaiset, ettei sitä ja sen vaikutusta voida myöskään jättää huomioimatta.

Tästä syystä on mielestäni perusteltua paneutua vielä hieman tarkemmin minäkuvan ja minäpystyvyyden termeihin ja niiden kehittymiseen.

3.3 Nuoren kehitystehtävät ja minäkuvan muodostuminen

Tony Dunderfelt (1990, 94-95) nostaa esille Robert J. Havighurstin teorian eri ikäkausia koskevista kehitystehtävistä. Nämä tehtävät ovat haasteita, joiden kohtaaminen ja niistä selviytyminen mahdollistavat yksilön kehityksen ja siirtymisen seuraavaan elämänvaiheeseen. Nuoruuden kehitystehtävinä ovat Havighurstin mukaan:

- Saavuttaa uusi ja kypsempi suhde molempiin sukupuoliin
- Löytää itselleen maskuliininen/feminiininen rooli
- Hyväksyä oma fyysinen ulkonäkönsä ja oppia käyttämään ruumistaan tarkoituksenmukaisesti
- Saavuttaa tunne-elämässä itsenäisyys vanhempiin ja muihin aikuisiin nähden, valmistautua avioliittoon ja perhe-elämään
- Ottaa vastuuta taloudellisista seikoista
- Kehittää maailmankatsomus, arvomaailma ja moraali, joiden mukaan voi ohjata elämäänsä
- Pyrkiä ja päästä sosiaalisesti vastuulliseen käyttäytymiseen.

Nämä kehitystehtävät ovat hyvin pitkälti myös meidän työmme tausta-ajatuksina, vaikka työmme ei varsinaisesti juuri Havighurstin teoriaan pohjautukaan. Yllä mainitut kehitystehtävät ovat niitä, joihin pyrimme valmentamaan nuoria, erityisesti itsenäistyviä asiakkaitamme.

Dunderfelt kuvaa edelleen aikuisuuden (20-40-vuotiaat) kehitysvaiheita pohjautuen Havighurstin kehitystehtäviin. Tämän vaiheen kehitystehtäviä ovat mm. kodin hoitaminen, yhteisöllisen vastuun ottaminen sekä sellaisten sosiaalisten ryhmien löytäminen, joihin tuntee kuuluvansa. Dunderfelt kuitenkin näkee Havighurstin tehtävät rajallisina, sillä ne eivät ota huomioon itsensä kohtaamiseen liittyviä haasteita. Dunderfeltin mukaan tähän vaiheeseen kuuluu myös oman persoonallisuutemme uudelleen muokkaamista, omien opittujen

asenteiden, arvojen ja toimintamallien kohtaamista ja oman yksilöllisen minuuden etsintää. (Dunderfelt 1990, 105.) Ihminen toimii usein vanhempiensa antaman mallin mukaan tai sitten täysin sen vastaisesti. Joka tapauksessa vanhempien ja ympäröivän perheen malli ohjaa ja kahlitsee usein yksilöä, ja aikuisuuden kehitysvaiheet ovat suurelta osin yritystä seisoa omilla jaloillaan ja löytää todellinen oma itsensä. (Emt. 113-114.) Nämä kehitysvaiheet eivät osu ikävuosien osalta asiakkaisiimme mutta erityisesti Dunderfeltin esille nostamat individuaalisuuden kehitystehtävät ovat niitä, joihin me pyrimme nuoria valmentamaan. On hieman jopa huvittavaa ajatella asiaa kasvun ja kehityksen kannalta, koska yleisesti ottaen asiakkaidemme, jotka omilleen lähtevät, tulee olla valmiimpia kohtaamaan maailma aikaisemmin kuin perusperheistä tulevilla, vaikka he monin tavoin voivat usein olla kypsymättömpiä tähän henkisesti.

Individuaatio on mielenkiintoinen näkökulma ja sen ymmärtäminen on haasteellista. Dunderfeltin mukaan individuaatiossa otetaan huomioon sekä biologiset että sosiaaliset tekijät ja niiden vuorovaikutukset elämäntulussa. Elämä ei koostu vain ylä- ja alamäistä, vaan voimakkaasti yksilöä muuttavaa sisäisen elämän muodonmuutosta, joka voi kulkea kovienkin solmukohtien kautta. Usein ajatellaan myös, että kehitykseen vaikuttaa psyyken sisäinen, oma rytmi. Tämän sisäisen kehitysrytmin tarkoitus on tehdä elämäntulusta yksilöllinen kokonaisuus. (Dunderfelt 1990, 237.)

Dunderfelt kuvaa kirjassaan elämäntaariajattelua, jonka lähtökohdat hän tiivistää siten, että ihmisen kehitys voi jatkua koko elämäntaaren ajan. Tällöin ihminen voi lapsuuden ja nuoruudenkin jälkeen saavuttaa uusia kykyjä ja voimia, eli potentiaalista kehitysvoimaa löytyy kaikilla iästä huolimatta. Kuitenkin niin sisäiset kuin ulkoisetkin tekijät voivat hidastaa tai jopa tuhota kehitykseen kuuluvia mahdollisuuksia. (Dunderfelt 1990, 16-17.) Nuoren asettamia tavoitteita elämälleen ja toiminnalleen muokkaavat siis myös kulttuuri ja ympäristö, jossa nuori elää. Nuoret pyrkivät muokkaamaan tavoitteitaan omaa sosiaalista ympäristöään myötäillen. Positiivisen minäkuvan luomisessa on ensiarvoisen tärkeää, että nuori kokee pystyvänsä vastaamaan kehityshaasteisiinsa. Kun nuori onnistuu kehityshaasteissaan, hänen itseluottamuksensa ja minäkuvansa vahvistuvat. Näin ollen onkin erittäin tärkeää, että kehityshaasteiden muodostamisessa nuori ottaisi huomioon myös

omat voimavaransa ja tarpeensa. Näin hän saa onnistumisen kokemuksista erityisen paljon itseluottamusta ja uskaltaa tehdä yhä itsenäisempiä päätöksiä myös jatkossa. Onnistuminen myös antaa hänelle rohkeutta asettaa uusia kehityshaasteita, jotka eivät ole niin riippuvaisia toisten mielipiteistä. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilén 2003, 82-83.)

Sen sijaan epäonnistuminen kehitystehtävissä ja itsensä kokeminen jatkuvasti ”huonoksi” tai ”epäonnistuneeksi” voivat johtaa siihen, että nuoren on vaikeaa muodostaa positiivista minäkuva. Hän saattaa kokea, ettei hallitse elämäänsä eikä jaksa edes yrittää, jotta kehityshaasteet jatkossa toteutuisivat. Onkin tärkeää, että nuori kykenisi asettamaan itselleen realistiset mutta toisaalta ei liian vaatimattomat kehityshaasteet. Näin ollen niiden onnistuminen on mahdollista mutta ei turhauttavaa. Tällöin kasvattajan rooli korostuu: hänen tulisi kyetä tarjoamaan nuorelle kuva mahdollisuuksista ja kannustaa haasteiden kohtaamisessa – sekä antaa positiivista palautetta kehityshaasteiden onnistuessa. (Emt. 83-84.) Myös Anne Partanen korostaa tätä omassa väitöskirjassaan ja nostaa ohjaajan tärkeäksi tehtäväksi tunnistaa ohjattavan aiempien kokemusten luonnetta ja näiden kokemusten vaikutusta ohjattavan minäpystyvyyden muotoutumiseen. Edellä mainittujen asioiden pohjalta ohjaaja saa tietoa siitä, millaista tukea nuori tarvitsee arkeensa. (Partanen 2011, 210-211.) Olen useasti jutellut ja kuunnellut työssäni monia erilaisia nuoria ja voin todeta, että hyvin usein jo lähtökohtaisesti heillä ei ole järin selkeää käsitystä osaamisestaan. Jos kuitenkin löytyy ymmärrystä itsestä, niin kovin usein se ei ole järin positiivista. Hyvin usein ei löydy uskoa itseän ja siihen mitä osaa.

Onkin siis tärkeää pyrkiä saamaan myös syrjäytyvien ja erityisesti lastensuojelulaitoksessa asiakkaina olevien nuorten potentiaalisia kykyjä ja voimia esiin. Ei voida yleistää, että kaikki lastensuojelun asiakkaat olisivat niin sanotusti huono-osaisia, mutta useimmiten näin kuitenkin on. Sen tuomat haasteet ulottuvat syvälle ja vaikuttavat nuoreen pitkään ja kokonaisvaltaisesti. Terhi Tamminen kertoo opinnäytetyössään, että huono-osaisuuden eri ilmenemismuodot ovat yhteydessä toisiinsa. Sosiaalisten ongelmien kasaantuminen vaikeuttaa nuoren integroitumista yhteiskuntaan, jossa tänä päivänä painotetaan työn ja koulutuksen merkitystä. Jos nuori ei ole näistä

kummassakaan mukana, on syrjäytyminen erittäin todennäköistä, sekä elämänlaatu todennäköisesti heikkoa. Myös psykososiaaliset ongelmat kasautuvat usein pienelle joukolle ja lisäävät päihteiden käyttöä ja rikollista toimintaa. (Tamminen 2014, 44.) Ikävä kyllä ainakin julkisessa keskustelussa nämä nuoret tuomitaan usein jo lähtökohtaisesti menetetyiksi tapauksiksi.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen erikoistutkija Päivi Petrelius (2015) on tehnyt tiivistelmän Emily Adkin Boskin vuonna 2013 julkaistusta artikkelista, jonka mukaan käyttäytymishäiriöiden selityksissä sekoittuvat toisiinsa sekä medikalisoivat että pahatapaisuutta esille nostavat puhetavat. Nämä puhetavat kahlitsevat lapsia ja nuoria, jotka saattavat alkaa elää näiden puhetapojen määrittelemänä. Boskin mukaan pahatapaisuutta korostavat tulkinnat näyttävät saavan asemaa erityisesti silloin, kun lasta kohtaavat aikuiset eivät löydä yhteisymmärrystä siitä, mistä lapsen ongelmassa on kyse. Näin voi käydä myös silloin, kun lapsen käytös alkaa vaikuttaa laajemman ryhmän, kuten luokan, käyttäytymiseen. Myös Timo Purjo kritisoi omassa väitöskirjassaan erilaisia kohtalonuskomaisia käsityksiä nuorten käytöksen taustoista. Hän käsittelee väitöskirjassaan syitä nuorten väkivaltaisuudelle ja korostaa, että tällaisen käytöksen selittäminen pelkästään ihmisen geneettisyydellä tai vääränlaisella kasvuympäristöllä on eettisesti arveluttavaa. Tällainen kohtaloon perustuva näkemys toisaalta oikeuttaisi väkivaltaisuuden ja tekisi käytöksen muuttamisesta samalla alun perinkin tuhoon tuomitun yrityksen. Näin ollen tällaisilla yksipuolisilla selityksillä on käytännössä negatiiviset vaikutukset näkökulmasta huolimatta. (Purjo 2010, 26.)

Törrönen ja Vauhkonen (2012, 98) jatkavat tätä teemaa edelleen omassa vertaistutkimuksessaan, jonka mukaan myös sijaishuollon deterministinen imago laskee sen piirissä olevien nuorten itsetuntoa ja leimaa heitä. He korostavatkin, että sijaishuollosta tarvitaan tietoa myös niiden nuorten kokemuksista, jotka ovat pärjänneet hyvin ja jotka näin voivat rohkaista muita sijaishuollossa olevia nuoria. Nuoret myös kokevat laitosmaailman ja koulukotimaailman omakseen ja eivät mielestäni osaa tai halua nähdä itseään irrallisena tästä. Se on yksi suurimpia haasteita ja ongelmia, koska mitä enemmän laitostuu ja hyväksyy asemansa ei todennäköisesti löydy uskoa tai halua pärjätä siviilimaailmassa. En missään nimessä tuomitse tai halveeraa

nuorta, joka näin kokee vaan koen itse, että se on suurin konkreettinen asia jossa itsenäistymisohjaajat voivat nuorta auttaa. Nuoren lähestyessä aikuisuutta ja siihen liittyviä vastuita, tulee heidän oppia ottamaan itsestä täysi vastuu usealla elämänalalla. Tämän seurauksena heidän tulee oppia monia uusia kykyjä ja aikuisten maailman käytäntöjen hallintaa. (Bandura 2002, 67.) Tämä on suuri haaste kaikille nuorille, mutta erityisen haastavaa se on pitkään laitoksessa asuneelle nuorelle.

4 ALBERT BANDURAN SOSIAALIS-KOGNITIIVINEN TEORIA

4.1 Bandura ja minäpystyvyys

Albert Bandura kehitti sosiaalis-kognitiivisen (Social learning) teorian, joka ilmestyi vuonna 1977. Teorian mukaan yksilön toiminta määräytyy hänen henkilökohtaisten tekijöidensä (biologiset, kognitiiviset ja muut sisäiset tapahtumat, jotka voivat vaikuttaa havaintoihin ja toimintoihin), hänen käyttäytymisensä ja ympäristönsä välisestä vuorovaikutuksesta. (Partanen 2011, 21; Bandura 2002, 13.) Nämä eri osatekijät vaikuttavat yksilön toimintaan vaihtelevasti riippuen toiminnoista ja olosuhteista. Näin yksilö on sekä toimintaympäristönsä tuotos että tuottaja valikoimalla, luomalla ja muuttamalla ympäristönsä olosuhteita. Kognitiivisilla tekijöillä viitataan mm. yksilön minäpystyvyysuskomuksiin, päämääriensä asettamiseen ja toimintansa itsearviointiin. (Partanen 2011, 21.) Näin Bandura eroaa erilaisista psykodynaamisista ja behaviorismin teorioista, jotka pohjaavat ajatuksensa pitkälti kohtalomaisuuteen taipuvaan ajatteluun sekä ihmisen persoonan rajaamiseen yksipuolisesti vain tietynlaiseksi. Bandura tahtoi omalla sosiaalis-kognitiivisella teoriallaan korostaa, etteivät ihmiset ole synnynnäisesti varustettuja tietyllä valikoimalla esimerkiksi aggressiivisia käyttäytymismuotoja, vaan heidän on ensin opittava ne jollain tavoin. Oppiminen tapahtuu Banduran mukaan havainnoimalla ja mallista oppimisen myötä. Edelleen sosiaaliset olosuhteet määräävät, käytetäänkö opittuja (aggressiivisia) toimintatapoja milloin vai ollenkaan. Banduran teoria korostaakin ihmisen toimijuutta ja siihen sisältyvää inhimillistä voimaa. (Purjo 2010, 76-77.)

Keskeistä Banduran teoriassa ovat edellä mainitut minäpystyvyysuskomukset, päämäärien asettaminen sekä toiminnan itsearviointi. Toisin sanoin sanottuna ihmisen uskomukset omista kyvyistään ja tehokkuudesta vaikuttavat keskeisesti hänen tekemiinsä valintoihin, hänen pyrkimyksiinsä ja siihen, kuinka paljon hän ponnistelee asettamansa päämäärän saavuttamiseksi ja toisaalta, kuinka hän reagoi ja jatkaa tuota ponnistelua kohdatessaan vastoinkäymisiä. (Siitonen 1999, 139.) Banduran mukaan minäpystyvyys ei ole persoonallisuuteen liittyvä piirre tai ominaisuus vaan sillä tarkoitetaan yksilön uskomuksia kyvyistään organisoida ja toteuttaa toimintoja, jotka vaaditaan suunnitellun tuloksen saavuttamiseen. Näin ollen, jos yksilö ei usko kykyihinsä tuottaa tiettyjä tuloksia tai toimintoja, ei hän yritä edes tavoitella niitä. Toisaalta positiivinen usko omiin kykyihin auttaa häntä suuntaamaan toimintaansa sinnikkäästi päämääriänsä kohti. (Partanen 2011, 23.)

Banduran mukaan yksilö kokee tyydytyksen tunnetta, kun hän tähtää arvostettuihin suoritustasoihin ja saavuttaa niitä. Tavoitteiden saavuttamisesta juontuva tyydytys kasvattaa sisäsyntyistä kiinnostusta. (Bandura 2002, 51.) Onkin ensiarvoisen tärkeää luoda nuorille omassa ympäristössään haasteita ja tilanteita, joissa he kokevat saavuttavansa tavoitteita, joita on yhdessä asetettu. Tämä on ainoa tapa harjoitella onnistumisia ja epäonnistumisia, niin että niistä voi yhdessä keskustella ja oppia. Nostaisin jopa epäonnistumiset ja erinäiset sääntörikkomukset tärkeämmäksi asiaksi kuin onnistumiset, jos mietitään nuoren kehitystä ja kasvamista. Puhutaan siitä, että päästään työskentelemään oikeiden asioiden kanssa ja joudutaan todella miettimään asioita sekä kantamaan vastuuta. Vanhan sanonnan mukaan vaikeuksien kohtaaminen ja se kuinka niistä jatkaa ja selviää määrittää ihmistä suhteellisen paljon. Myös Banduran mukaan lisääntyvän itsenäisyyden myötä nuoret tavallisesti kokeilevat vaaroja sisältäviä käyttäytymismalleja. Nuoret laajentavat ja vahvistavat pystyvyyden tunnettaan oppimalla. Kokeillaan asioita, joita jo osataan ja asioita, joita ei osata. Vaikeuksien kukistaminen vahvistaa eniten nuoren kykyjä ja uskoa omaan itseensä. Mikäli nuori ei koe lainkaan vaikeita tilanteita, hän saa vähäisesti valmiuksia selviytyä vastoinkäymisistä. (Bandura 2002, 68.)

Uskon että Banduran teoriaa mukaillen käytännön työssä tulisi suhtautua itse pelottomasti nuorten tekemiin virheisiin ja olennaista on, miten toimitaan sen jälkeen. Pitää siis pyrkiä luomaan ympäristö jossa nuori kokee turvaa ja uskaltaa epäonnistua. Jos nuori kokee laitosympäristön ja toiset nuoret siellä turvalliseksi, pystyykö hän silloin näkemään itseään muualla? Onko siis väistämätöntä, että kun tämä ympäristö muuttuu, niin nuori ei voi onnistua ja kokea itseään kotoisaksi? Kyse on kuitenkin siitä, että kotiin palautuvalle nuorelle on helpompaa palata vanhaan, kun on jotain johon palata. Itsenäistyvä nuori lähtee lähes aina omilleen ja omaan asuntoon. Sen takia nuoreen tulisi saada istutettua todella paljon uskoa omiin mahdollisuuksiin ja osaamiseen, kun hän meiltä itsenäistyvien päädyistä lähtee. Sen takia nuorten itsetuntoa ja itseluottamusta tulisi vahvistaa kaikin keinoin, niin kauan kuin se vain on mahdollista sijoituksen keston puitteissa.

Käytännössä kun mietitään itsenäistyvien nuorten arkea ja haasteita laitoksessa, niin ydinkysymys on kuinka saada nuori ymmärtämään omat vahvuutensa. Mitkä ovat keinoja löytää ne ja kuinka motivoida nuori löytämään ne? Toisaalta kukaan ei pysty sanomaan missä kulkee raja terveen itseluottamuksen ja yliampuvin välillä. Itse haluaisin uskoa, että joka tapauksessa jopa liikaa itseensä uskova yksilö saa enemmän positiivista aikaan, kun ihminen joka ei usko itseensä lainkaan. Myös Bandura muistuttaa, että niillä nuorilla, jotka kokevat toimintaa estävää pystyvyyden puutetta, alttiut voimattomuuden ja ahdistuksen tunteelle siirtyä kehitysvaiheesta toiseen ja uusiin ympäristöllisiin vaatimuksiin. Myös se, missä määrin siirtymä lapsuudesta aikuisuuden vaatimuksiin on nuorelle helppoa, riippuu erittäin paljon aikaisempien hallinnan kokemusten kautta syntyneen henkilökohtaisen pystyvyyden tunteen vahvuudesta. (Bandura 2002, 68.)

4.2 Itsesäätely ja vastuuntunto

Minäpystyvyyden lisäksi keskeinen termi Banduran teoriassa on itsesäätely. Tämä ilmenee ihmisen kykynä arvioida omaa pystyvyyttään, toimintansa laatua sekä tavoitteidensa mielekkyyttä ja merkityksellisyyttä sekä reagoida niiden edellyttämällä tavalla. (Purjo 2010, 82.) Bandura jakaa itsesäätelymekanismin

kolmeen osaan:

1. Oman toimintansa tarkkailu antaa yksilölle tietoa, jota hän voi hyödyntää asettaessaan itselleen realistisia päämääriä ja arvioidessaan päämääriensä saavuttamisen tilaa. Kun ihminen alkaa tarkkailemaan käytöstään, hän myös alkaa vähitellen kannustamatta asettamaan itselleen uusia päämääriä.
2. Oman toimintansa arviointi, jota yksilö tekee suhteessa muihin ja aikaisempiin suorituksiinsa. Näistä jälkimmäinen vaikuttaa erityisesti siihen, kuinka yksilö asettaa itselleen uusia päämääriä. (Siitonen 1999, 139-140.) Ilman normeja, joihin verrata suoritustaan, ihmisillä on vaikeuksia arvioida kykyjään. Pienempien tavoitteiden saavuttaminen tarjoaa lisääntyvästi hallinnan osoittajia vahvistamaan tunnetta minäpystyvyydestä. (Bandura 2002, 51).
3. Yksilön mahdollisuus säädellä itse toimintaansa ja arvioida sitä suuntaavat hänen käyttäytymistään ja luovat kannustimia. Ihmiset haluavat ponnistella arvokkaaksi kokemiensa tavoitteiden saavuttamiseksi. (Siitonen 1999, 139-140.)

Itsesäätely liittyy vahvasti myös erilaisiin normeihin ja yksilön sisäiseen kontrolliin ja sen käyttöön. Ihmisen sosialisatio muotoutuu suuresti vanhempien ohjauksen sekä palkkioiden ja rangaistusten käytön myötä. Tämä ulkoinen vahvistamisen ja valtuuksien käyttö korvautuu vähitellen yksilön sisäisen kontrollin ja ohjauksen kehittymisellä. Omaan toimintaan vaikuttaminen tapahtuu mm. haasteiden asettamisen ja omien saavutusten arvioimisen kautta. Toisaalta ulkoisten vaikutteiden roolia ei voida väheksyä, sillä omassa elämässä merkittävien muiden ihmisten osoittama hyväksyntä tai paheksunta sekä toisaalta muiden antamien mallien kautta välittyvät moraalinormit vaikuttavat siihen, millaiset yleiset normit yksilö luo itselleen. (Bandura 2002, 50, 53.)

Banduran teoriassa korostuukin siis myös itsesäätelyn osalta yksilön oma rooli ja vastuu. Hänen mukaansa yksilö pystyy valikoivasti aktivoimaan ja poiskytkemään sisäisen kontrollinsa ja sallimaan itselleen näin erilaisen käytöksen samojen moraalinormien pohjalta. Tällä tarkoitetaan sitä, että

yksilölle tärkeää on kyetä perustelemaan itselleen omien toimiensa moraalisuus ennen tekojen toteuttamista. Tällöin yksilön on kyettävä puolustelemaan moraalisesti itseään palvelevaa mutta muutoin moitittavaa käytöstä. Tällaisia moraalisia puolusteluja voivat olla esimerkiksi oman toiminnan vertailu vielä vakavampiin rikkomuksiin, vastuun siirtäminen omasta toiminnasta muille sekä vahinkoa kokevan tahon arvon riisuminen tai syyttäminen. (Bandura 2002, 56, 58.)

Kaikissa näissä mielestäni on hyvin vahvasti läsnä vastuun pakeneminen. Nuorille ja erityisesti pitkään vahingollisesti käyttäytyneelle nuorelle, edellä mainittu toimintatapa on valitettavan yleinen. Vastuunkantoa opettelemme omassa työssäni ja sitä yritän siirtää nuorille ja saada heidät ymmärtämään sen merkitys. Tosin asiassa on kääntöpuolena se, että missä määrin ja millä aikataululla se on hyvä tehdä, jotta nuori pystyy käsittelemään saamansa vastuun. Valitettavan usein omassa toimintaympäristössäni vastuunanto nuorelle voi tarkoittaa lisää töitä itselle, koska vastuun saamisen mukana tulee liikaa vapautta ja sitä ei pystytä käsittelemään. Nuorten on myös kokemukseni mukaan haastavaa sanoa rehellisesti, jos lisääntyvä vastuu ahdistaa ja pelottaa. Kaikki otetaan avosylin vastaan ja kohta huomataan, että korttitalo kaatuu pikkuhiljaa. Toisaalta tällä tavoin ollaan jälleen asian ytimessä, eli pääsemme taas työskentelemään tärkeän asian parissa, ja nuori joutuu todella työstämään omaa henkistä kapasiteettiä ja hän tulee huomaamaan, millä tasolla pystyy asiaa käsittelemään.

Kuinka siis kasvattaa nuoren vastuullisuutta ja toisaalta vähentää tarvetta toimia vastuuta pakenemalla? Juha Siitosen mukaan täysipainoinen ja tyydyttävä aikuiselämä tarvitsee aina tunteen siitä, että saa vastuuta ja on vastuussa jostain. Voimaantuminen ja henkilökohtaisen vastuun ottaminen liittyvät vahvasti toisiinsa. Ihminen saa voimaa ja tyydytystä siitä, että hänellä on mahdollisuus ja tunne siitä, että hän pystyy vaikuttamaan valintoihinsa ja kantamaan niistä vastuuta. Tutkimusten mukaan yksilön voimaantuminen ja vastuunotto edellyttää rohkaistumista, aktivoitumista, osallistumista, omien kykyjen täysimääräistä käyttöönottoa sekä oman minän voiman kokemista. (Siitonen 1999, 141-142.) Näin ollen minäpystyvyys on keskeinen osa myös tässä prosessissa. Siitonen jatkaa, että voimaantuminen tapahtuu

todennäköisimmin hyväksyvässä, avoimessa, joustavassa, turvalliseksi koetussa ja tasa-arvoisuutta arvostavassa ympäristössä (Emt. 142.). Tämä onkin asia, joka meidän tuota nuoren ympäristöä toteuttavana tahona tulee ottaa vakavasti huomioon.

Normit ja normien mukaan eläminen on nuoruudessa tärkeää ja ne korostuvat erilaisissa ryhmissä. Yksi tarkoitus ja käytäntö, johon olemme jo pyrkineet vaikuttamaan itsenäistymispäädystä, on juuri ryhmään kuuluminen. Jos on ollut joitain ristiriitatilanteita, niin pyrimme aina itsenäistyvien porukalla ratkomaan niitä, eli ottamalla kaikki itsenäistyvät nuoret mukaan pohtimaan mahdollisia seuraamuksia. Sosiaalisilla normeilla tarkoitetaan ryhmän jäsenilleen asettamia odotuksia. Ne ovat normeja, joiden mukaan ryhmään kuuluvan nuoren tulisi toimia. Sosiaalistuminen ryhmän arvoihin, asenteisiin, ja sääntöihin merkitsee niiden hyväksymistä sekä muiden ryhmän jäsenten odotusten hyväksymistä. (Aaltonen, Ojanen, Vilhunen & Vilen 2003, 87.)

4.3 Minäpystyvyyden vahvistaminen

Kun puhutaan itsenäistyvästä nuoresta oman työni kautta, niin yleensä kyseessä on 16-18-vuotias nuori. Itsenäistymisen yksi idea ja ehkä tärkein asia on oppia hallitsemaan elämää ja arkea itsenäisesti. Tykkään myös itse käyttää sanaa ”irtautua”, koska tavoitteena tulisi olla saamaan nuori näkemään itsensä muualla kuin laitoksessa. Nuori pitäisi saada henkisesti ajattelemaan itsensä oman elämänsä hallitsijana ja sitä kautta tähdätä pois tutuista ympyröistä. Uskon kymmenen vuoden työkokemuksen perusteella, että juuri edellä mainittu asia on tärkein yksittäinen muutos, joka nuoren tulisi ajattelussaan saavuttaa. Näin ollen meidän tehtävänämmä olisi muodostaa voimaantumisen kannalta suotuisa ympäristö, joka vahvistaa nuoren uskoa omaan kykyihinsä ja saa hänet näkemään itsensä vahvana laitosmaailman ulkopuolella pärjäävänä henkilönä.

Taipale nostaa väitöskirjassaan hyvin esiin Banduran neljä minäpystyvyyden tunteen lähdettä. Ensimmäisessä kategoriassa puhutaan merkittävistä kokemuksista ja siitä, miten vahvat onnistumiset muokkaavat uskomusta itsestä

vahvasti. Toisaalta negatiiviset kokemukset varsinkin siinä vaiheessa, kun ei ole vielä kertynyt onnistumisen kokemuksia, ovat otollisia murskaamaan itsetuntoa. Toinen tunteen lähde on teorian mukaan sosiaalisilta malleilta saadut välilliset kokemukset. Tällä Bandura tarkoittaa sitä, että jos yksilö huomaa samassa jamassa olevan henkilön onnistuvan, antaa se erittäin paljon positiivista uskoa myös hänelle. Kolmantena minäpystyvyyttä rakentavana tekijänä Bandura näkee sosiaalisen kannustuksen. Jos yksilölle annetaan positiivista kannustusta asiasta suoriutumiseen, alkaa hän todennäköisesti itsekin uskoa itseensä enemmän ja yrittää enemmän. Toisaalta negatiivisella marmatuksella onnistutaan tappamaan orastava usko, jota yksilö on onnistunut rakentamaan. Viimeinen pystyvyyssuskomuksiin vaikuttava tekijä on yksilön fyysisen tilan kohentaminen sekä stressin ja negatiivisten tunteiden vähentäminen. Tässä keskeistä on se, kuinka yksilö kokee ja tulkitsee fyysisiä ja emotionaalisia reaktioitaan. Nämä kokemukset siirtyvät kognitiivisen prosessoinnin kautta osaksi käsitystä omasta minäpystyvyydestä. Toisaalta henkilökohtaiset, sosiaaliset ja elämäntilanteesta johtuvat tekijät vaikuttavat siihen, kuinka yksilö tulkitsee pystyvyytensä kannalta merkittävät kokemukset. (Taipale 2008, 21-22.)

Voin samaistua teorioihin ja verrata sitä omaan työympäristööni. Meidän talossamme itsenäistyvät nuoret vertailevat toisiaan usein vertaisiinsa, mikä varmasti vaikuttaa heidän tuntemuksiin minäpystyvyydestä sekä negatiivisesti että positiivisesti, riippuen kustakin tilanteesta. En tiedä onko sattumaa vai ei, mutta usein olemme työparini kanssa todenneet, että jos itsenäistyviä nuoria on neljä ja otetaan puolentoista vuoden katsanto, niin samaan aikaan menee kaikilla hyvin tai huonosti. Jos päädyssä on kaksi hyvin suoriutuvaa nuorta ja kaksi hieman huonommin suoriutuvaa niin huonosti suoriutuvat usein nostavat tasoaan lähelle hyvin suoriutuvia. Tämä tosin sillä varauksella, että hyvin suoriutuvat ovat sellaisia tyyppejä, joita vertaisryhmä arvostaa. Ei voi myöskään sivuuttaa sitä, että tietynlainen melankolia ja huonosti suoriutuminen tarttuu myös. Usko siihen on kova, että yleisesti suurin asia, mihin työntekijöinä voimme vaikuttaa päivittäin, on positiivisen ja kannustavan ilmapiirin luominen. Itsenäistyvien päädyssä tulee luoda paikka, jonne halutaan ja toiminnan pitää olla sen mukaista.

Purjo nostaa työssään esille positiivisen psykologian käsitteen, joka pohjautuu mm. tekoihin, joilla ihmistä tuetaan hyvään elämään. Näin ollen esimerkiksi haitallisen käyttäytymisen estämisen sijaan etsitään keinoja, joilla tuetaan yksilön positiivisempaa elämäntapaa. Tutkimusten mukaan käytännön auttamistoiminnan kohteena olevien yksilöiden vahvuuksien tunnistaminen ja edistäminen on luonutkin tehokkaammin edellytyksiä tulokselliselle haitallisen käyttäytymisen ehkäisylle kuin keskittyminen näiden henkilöiden heikkouksiin ja niiden kitkemiseen. (Purjo 2010, 84-85.) Purjon oma väkivaltaisiin nuoriin pohjautuva vahva kokemus on hänen mukaansa osoittanut, etteivät nämä nuoret näe itsessään paljonkaan myönteistä, kun taas huonouttaan he osaavat kuvata monipuolisesti. Nuoret kokevat itsensä arvottomiksi, kohtaloonsa tuomituiksi, poikkeaviksi ja muiden hyljeksimiksi. (Emt., 86.)

Allekirjoitan tämän näkemyksen myös oman työni pohjalta: nuoret eivät näe itsessään kovinkaan paljon hyvää ja lisäksi heidän on usein erittäin vaikeaa ottaa itseensä kohdistuvia kehuja vastaan. Olemme ottaneet osaksi itsenäistyvien nuorten viikkopalavereja käytännön, jossa nuoret saavat itse kertoa viikon aikana tapahtuneista onnistumisista. Autamme tässä sanoittamaan niitä arjen asioita, joissa näemme itse onnistumisia tapahtuneen ja näin ollen pyrimme auttamaan nuoria tässä hankalaksi osoittautuneessa tehtävässä. Purjon tekstiin pohjautuen näkisin, että voisimme laajentaa tätä käytäntöä niin, että nuoret nostaisivat laajemmin esille esimerkiksi sellaisia asioita, joissa he ovat ylittäneet itsensä ja toimineet hankaluudesta tai peloista huolimatta. Purjo muistuttaakin mm. Carol D. Ryffin ja Burton Singerin toteamasta, jonka mukaan hyvää ja sisältörikasta elämää ei takaa kielteisten kokemusten tai tunteiden puuttuminen, vaan se, miten selviydytään haasteista ja vaikeuksista: kuinka niihin reagoidaan, niitä käsitellään ja lopulta ne voitetaan. Ihmisen olemassaolossa on kyse myönteisen ja kielteisen limittymisestä toisiinsa ja vahvuutemme usein kehittyvät kohdatessamme vaikeuksia ja vastoinikäymisiä. (Purjo 2010: 87-88.) Näin ollen tuo hankalien tunteiden ja kokemusten esiin nostaminen sekä kokemukset niiden ylittämisestä voisivat toimia parhaimmillaan koko ryhmän voimaannuttavana tekijänä.

5 TOIMINTATUTKIMUS

Valitsin opinnäytetyöni tutkimukselliseksi lähestymistavaksi toimintatutkimuksen, mikä oli alusta asti selvää. Tarkemmin sanottuna voidaan todeta, että työni sisältää toimintatutkimuksen elementtejä ja on luonteeltaan kehittämistyö eikä varsinainen tutkimus. Kehittämistyöni on laadullinen tutkimus, jonka avulla on mahdollista lähestyä ihmistä ja heidän elämäänsä helpommin ja monipuolisemmin kuin kvantitatiivisen tutkimustyylin avulla. Olen koko koulutuksen keston ajan toiminut uudessa tehtävässäni itsenäistyvien ohjaajana ja hommassa aloitettuani oli heti selvää, että tulen yhdessä työparini kanssa kehittämään toimintaa. Tietyllä tavalla olen alusta asti pystynyt hyödyntämään opiskeluja työssäni ja päivittäin olen saanut uusia ideoita arjen pyörittämiseen työpaikalla.

Toimintatutkimus tarkoittaa pähkinänkuoressa sitä, että vaikutetaan käytäntöihin, pyritään muutokseen ja tutkittavat osallistuvat tutkimusprosessiin. Toimintatutkimuksen päämääränä ei ole siis vain tutkiminen, vaan myös toiminnan samanaikainen kehittäminen. Tutkittavan ja todellisuuden välistä suhdetta pyritään hahmottamaan. (Kuula 2001, 10.) Eräs toimintatutkimuksen keskeisimpiä lähtökohtia onkin reflektiivinen ajattelu. Sen avulla pyritään pääsemään uudenlaiseen toiminnan ymmärtämiseen ja sitä kautta kehittämään toimintaa. (Heikkinen 2010, 219.) Olenkin toimintatutkimukselle tyypillisesti mukana työyhteisöni arjen kehitystyössä ja se on helpottanut koko opinnäytetyöprosessia. Työni joustavuus ja esimiehiltä saadut vapaat kädet ovat myös tehneet prosessista mielekkään ja asiat ovat edenneet omalla painollaan. Hetkittäin olen toki kokenut hankalaksi ja turhauttavaksi sen, että opinnäytetyö kulkee koko ajan töissä mukana. Olen myös saattanut olla hetkittäin ajatuksissani työpaikalla, koska tuntuu että päivittäin olen jotain ajatusta miettimässä, että mikä on seuraava kehitysaskel. Toisaalta mielekkyys ja se tosiasia, että aidosti kehittää myös omaa työskentelyä ja toimintaa on ollut eteenpäin vievä voima.

Toimintatutkimusta voidaan käyttää hyvinkin laajasti ja sillä on paljon erilaisia käyttömahdollisuuksia. Toimintatutkimuksen mahdollinen kohde ja tutkimuksen

substanssi voi siis olla mikä tahansa ihmiselämään liittyvä asia. (Emt., 11.) Sen ensisijaisena tarkoituksena onkin tutkia ja kehittää ihmisten yhteistoimintaa (Heikkinen 2010, 215). Yksi tavoite on tuottaa uutta tietoa, sekä pyrkiä tutkimisen avulla mahdollisimman reaaliaikaisesti selittämään asioiden muutosta ja parantaa niitä tavalla tai toisella. Toimintatutkimusta sovelletaan ja käytetään eniten kasvatustieteissä mutta myös sosiologian tutkimuksessa, myös kansainvälisesti. Määrällisesti toimintatutkimusta käytetään eniten työelämän tutkimuksessa ja tarkemmin organisaatioiden tutkimuksessa sekä palvelujärjestelmien tutkimuksessa. (Kuula 2001, 12.)

Nuoren aika teoksessa sanotaan, että nuoren ymmärtäminen lähtee ennen kaikkea halusta ymmärtää nuoren toimintaa, todellisia tarpeita ja hänen ajatuksia. Keskiössä tulee olla nuori itse ja nuoren täytyy tulla kuulluksi. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilen 2003, 106.) Voidaankin todeta hyvin yksinkertaiselta kuulostavan asian olevan erittäin olennainen nuoren kanssa toimiessa. ”Nuoren parissa työskentelevän on valvottava nuoren edun toteutumista, avustettava virkansa puolesta nuorta ja ohjattava häntä tarvittaessa saamaan riittävää ja tarkoituksenmukaista apua”. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilen 2003, 106.) Työssäni itsenäistyvien nuorten ohjaajana on paljon perusasioita ja päivittäisiä tilanteita, jotka eivät liity menetelmiin tai ohjekirjaan. On toki tärkeää käyttää päivittäisessä työssä hyväksi havaittuja menetelmiä, mutta ei työ pelkästään analysointia ja terapiaa ole. Tarkoitin tällä sitä, että koen hyvin vahvasti itse, että aina kun menen työpaikalleni ja olen läsnä, niin teen jo työtäni.

Usein tässä opinnäytetyöni tekovaiheessa olen huomannut pohtivani paljon sitä mikä tähän kuuluukin eli kuinka saisin itsenäistyvät nuoret pärjäämään omassa elämässään siviilissä. Keinoja siihen on tärkeää pohtia monelta eri kantilta ja erilaisin menetelmin, mutta ei sovi unohtaa nuorten perustarpeita ja niiden merkitystä nuoren hyvinvointiin. Puhutaan niinkin arkisesta asiasta kuin elämän merkityksellisyyden ja tavoitteiden löytymisestä. Nuoren aika teoksessa asiaa kuvataan siten, että on erittäin tärkeää, että kasvattaja on kiinnostunut nuoren tekemisistä ja aatteista, koska jos nuoren näkemyksiä torpataan usein, niin nuori hakee enemmän tukea ajatuksilleen vertaisryhmiltään ja aatteellisilta johtajiltaan. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilen 2003, 179.)

Edellä mainittu ajatus on erittäin yleinen ilmiö nuorten keskuudessa ja asia, jota täytyy käsitellä silkkihansikkain, koska raja on häilyvä sen välillä, että mikä on nuorelle hyväksi ja mikä ei. Tämä kiteyttää tietyllä tapaa kehittämistyöni tutkimusongelman. Perimmäisenä tarkoituksena niin palkkatyössäni kuin tässä kehittämistyössä on pyrkimys tukea nuorten kehitystä ja hyvinvointia mahdollisimman hyvin ja lähellä häntä itseään. Koen, että oma vahvuuteni työssäni on juuri se, että pyrin todella kuulemaan ja ymmärtämään nuoria asiakkaitamme enkä ottamaan ylhäältä katsovaa ylemmydentuntoista ja jopa vallasta huumautunutta asennetta heihin. Kyseessä on heidän elämänsä ja heidän tulee näin ollen olla mukana mahdollisimman paljon tätä elämää koskevien päätösten tekemisessä ja eteenpäin viemisessä. Vain näin voimme olettaa, että he sitoutuvat ja ylläpitävät näitä tehtyjä päätöksiä ja aikaansaatuja hyviä askeleita. Rajanvetoakin tarvitaan: tiettyyn pisteeseen asti on hyväksyttävä ja ymmärrettävä nuoren aatteita ja uskomuksia, mutta erittäin tärkeää on myös tunnistaa asioita, jotka eivät välttämättä ole nuorelle suotuisia.

5.1 Sosiaaliset innovaatiot

Toimintatutkimukseen kuuluu olennaisena asiana usein se, että tutkija on aktiivisesti mukana tutkittavien kanssa. Se osa on erittäin isona palana minun opinnäytetyötäni ja olen siis päivittäin tekemisissä tutkittavieni kanssa. Toimintatutkimukseen sisältyy Kuulan mukaan myös isoja haasteita ja ne ovat toimintatutkimuksen itsemäärittelyn elementit ja toimintatutkijan roolin keskeiset ulottuvuudet ja ongelmat (Kuula 2001, 15.). Heikkinen muistuttaakin, että toimintatutkimus ei saa olla pelkkää tutkijan itsetilitystä, vaan hänen tulee ottaa työssään huomioon myös muut mukanaolijat (Heikkinen 2010, 223). Minun opinnäytetyössäni keskeisin asia on kehittää yhdessä nuorten kanssa toimintatapoja, jotta niistä tulisi sellaisia, että ne palvelisivat mahdollisimman paljon aina kyseessä olevaa nuorta. Minun henkilökohtaisia dilemmoitani ovat pääasiassa kysymykset siitä, kuinka paljon voi ottaa nuoria mukaan mietintöihin ja kehittämiseen, sekä kuinka paljon voin tutkijana ja kehittäjänä itse määrittää mitä muutetaan.

Terhi Tamminen on omassa opinnäytetyössään edistänyt ja luonut uusia toimintamalleja kehittämänsä OmaPaja-työskentelyn kautta. Vahvasti mukana tässä prosessissa ovat olleet kyseisen pajan nuoret, joihin Tamminen viittaa kokemusasiantuntijoina. Nuoret itse ovat oman tilanteensa asiantuntijoita ja näin ollen heidän mukaan ottamisensa on ollut erittäin perusteltua aivan kuten minun työssäni. Tamminen kutsuu OmaPajan pilottijaksoa sosiaalisen innovaation prosessiksi, koska siinä mietitään yhdessä ns. loppuasiakkaiden kanssa uutta toimintamallia. Hän viittaa tässä Hämäläisen ja Heiskasen kirjaan, jonka mukaan sosiaalinen innovaatio on esimerkiksi lainsäädäntöön ja viranomaiskäytelyyn, politiikkaan sekä organisatorisiin rakenteisiin ja toimintamalleihin liittyvä uudistus, joka parantaa yhteiskunnan suorituskykyä. Sosiaalisen innovaation syntyminen tarvitsee yhteisöllisen oppimisprosessin, jonka kautta rakenteelliset uudistukset ovat mahdollisia. (Tamminen 2014, 14-15.)

Edellä viitattu määritelmä sosiaalisista innovaatioista on niin sanotusti laajempi määritelmä mutta näillä innovaatioilla voidaan tarkoittaa kapeammin myös uusia tapoja organisoida etenkin sosiaali-, terveys- ja opetustoimien alan toimintoja. Olennaista on, että ne ratkaisevat ongelmia aikaisempaa paremmin ja näin ollen ne hyväksytään käytännöiksi, jolloin on kyse olemassa olevien käytäntöjen, asenteiden ja tottumusten muuttamisesta. (Kari 2007, 10-11.) Pienet kokeiluhankkeet ovat usein ainoa tapa kokeilla uusien sosiaalisten innovaatioiden toimivuutta käytännössä. Kehittämiseen tarvitaan paljon paikallista soveltamista, hiljaista tietoa ja kasvokkain tapahtuvaa viestintää. (Emt., 12.) Sosiaali- ja terveydenhuollon alalla sosiaalinen innovaatio tarkoittaa uutta ideaa, joka johtaa lisäarvoa tuottavaan tulokseen, esimerkiksi yksilön hyvinvoinnissa ja terveydessä. Määritelmä kattaa myös innovaatiot, jotka kehittävät hoitokäytäntöjä ja -prosesseja, palveluketjuja sekä asiakaslähtöisyyttä ja toisaalta, jotka esimerkiksi lisäävät yksilöiden toimintakykyä työssä, asumisessa, asioinnissa julkisissa tai yksityisissä palveluissa ja vapaa-aikana. (Emt., 13.) Näin ollen voidaankin melko turvallisesti todeta, että opinnäytetyöni ja jo sitä edeltävän työpaikalla tapahtuvan kehitystoiminnan tavoitteena on sosiaalisen innovaation kehittäminen.

Kari mukailee Hussoa (2004) kuvatessaan sosiaaliset innovaatiot mahdollistavia avainprosesseja: 1) tiedon ja osaamispääoman tuottaminen, 2) tiedon ja osaamisen välittäminen yksilöiden ja organisaatioiden välillä ja 3) tiedon ja osaamisen siirtäminen käytäntöön. Innovaatioprosessi on tietyllä tapaa lineaarinen, jolloin ensin tutkitaan ja sen seurauksena innovaatio syntyy. Tämän jälkeen innovaatiota kehitetään eteenpäin valmiiksi palveluksi, jota sitten kokeillaan aidossa asiakas- ja toimijaympäristössä. Tämän jälkeen ratkaistaan, onko innovaatio sovellettavissa käytännössä. (Kari 2007, 15-16.)

Mietittäessä näitä edellä kuvattuja avainprosesseja, voidaan todeta, että ensimmäinen prosessi on ollut käynnissä jo pitkään työskennellessäni Konstan Kodissa ja Koulussa. Olen kerännyt näiden vuosien aikana laajaa osaamista yleensäkin lastensuojelualalta ja toisaalta suhteessa asiakkainamme oleviin nuoriin ja työnantajani. Tämä vain konkretisoituu tutkimusprosessin muodossa tämän opinnäytetyön myötä. Toinen avainprosessi on osittain myös jo tällä hetkellä käynnissä, sillä tietoa ja osaamista siirtyy jatkuvasti useampaan suuntaan, esimerkiksi minun ja koulutusorganisaation välillä, minun ja opiskelijakollegoideni välillä sekä minun ja työnantajani ja kollegoideni välillä. Toisaalta erityisesti tämä prosessi toteutuu päästessäni haastattelemaan niitä nuoria, jotka on valittu syvähaastattelujen kohteeksi ja joilta siis erityisesti tulen keräämään konkreettista tietoa kehittämistoiminnan pohjaksi. Kolmas avainprosessi tapahtuu toisaalta kirjoittaessani tutkimustuloksiani puhtaaksi ja tehdessäni loppupäätelmät, jotka myös esittelen opinnäytetyöni tilaajalle eli työnantajalleni. Toki varsinainen käytäntöön siirtäminen tapahtuu vasta sitten, jos ja toivottavasti kun pystyn luomaan aidon sosiaalisen innovaation, joka tuottaa lisäarvoa ja joka siis on perusteltua omaksua työnantajani käytännöksi.

On myös tärkeä muistaa työskennellessäni lastensuojelulaitoksessa, että erilaisten näkemysten ja toimintatapojen muuttaminen ei välttämättä ole aina järin yksinkertaista. Kyösti Raunio määrittelee asiaa seuraavanlaisesti: Ammattiliitto Talentian eettisten ohjeiden mukaan eettistä harkintaa tarvitaan erityisesti seuraavissa tilanteissa:

- Sosiaalialan ammattilaisen erilaiset roolit auttajana ja kontrolloijana ovat ristiriidassa keskenään
- Asiakkaiden tai asiakasryhmien keskinäiset edut ovat ristiriidassa

- Eri ammattiryhmien näkemykset asiakkaan edusta ovat ristiriidassa
- Asiakkaan tai asiakasryhmän etu on ristiriidassa työntekijän oman edun kanssa
- Asiakkaan tai asiakasryhmän etu on ristiriidassa organisaation toimintatapojen kanssa
- Työskentelyolot vaikeuttavat eettisesti kestäväää työskentelyä
- Asiakkaan tai asiakasryhmän etu on ristiriidassa poliittisen päätöksenteon ja taloudellisten resurssien kanssa. (Raunio 2008, 111.)

Usein jos saan työssäni itsenäistyvien nuorten kanssa joitain mainioita ideoita tai uusia näkökulmia ja ajattelen tuovani niitä arjen työhön, niin huomaan kohtaavani ja miettiväni edellä mainittuja asioita. Ne ovat ymmärrettäviä normeja, mutta valehtelisin, jos ne välillä eivät tuntuisi turhan monimutkasilta. Etenkin tilanteissa, jolloin joku hyvä asia jää tapahtumatta esimerkiksi sijoituksen nopean päättymisen takia. Raunio sanoo kirjassaan myös erinomaisesti, että suurin haaste lojaalisuudelle syntyy siitä, että työntekijä on kontaktissa sekä työllistävään organisaatioon että asiakkaan arkielämään. Tämä kaksoisrooli aiheuttaa sen, että työntekijä on usein solmussa sekä asiakkaan etujen suojelemisen ja yhteiskunnallisen tehokkuuden ja hyödyn vaatimusten ristiriidassa. Raunio kiteyttää asian hienosti ”työntekijä ei pidä valintojensa ja tekojensa eettistä puntarointia omana tehtävänä, koska organisaatio on jo ikään kuin ratkaissut eettiset kysymykset hänen puolestaan”. (Raunio 2008, 111.) Itselleni tällainen tilanne ei ole mahdollinen, koska en ikinä pystyisi olemaan ajattelematta ja vain toimimaan. Toisaalta on myös olemassa asioita ja tilanteita, joissa on oppinut hyväksymään realiteetit ja tosiasiat, sekä sen että tiettyjä eettisiä normeja ei vain voi olla huomioimatta. Organisaation puolesta tulevia linjanvetoja tulee toki kunnioittaa ja ihan mitä tahansa ei voi säveltää, mutta argumenttini on se, että omaa järkeä ja ajattelua tulee käyttää mahdollisimman paljon.

5.2 Tutkimuksen toteuttaminen syvähaastattelulla

Syvähaastattelu perustuu vapaamuotoiseen vuorovaikutukseen ja syvempiin sosiaalisiin kontakteihin. Sen juuret ovat terapeutisessa ja psykiatrisessa

haastattelussa, mutta sitä voidaan käyttää myös tutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. Syvähaastattelumenetelmästä löytyy monien laadullisten haastattelutyyppejen ominaisuuksia, jotka koskevat nimenomaan haastattelukysymysten esitystapaa sanoo Siekkinen. (Siekkinen 2010, 45.) Syvähaastattelun lähtökohtana on, että tutkimuksen kohteena olevien ihmisten uskotaan olevan kykeneviä selittämään omaa käyttäytymistään. Heitä ei siis irroteta tutkimuksesta ja tarkastella ulkopuolelta. (Alasuutari 2001, 146.) Siekkisen mukaan menetelmä muistuttaa keskusteluhaastattelua, jolle on tyypillistä spontaani tiedonvaihto ja keskustelunomaisuus. Ilmiöstä pitäisi paljastua nimenomaan tutkittavan näkemys, ei tutkijan. (Siekkinen 2010, 45.)

Syvähaastattelun valinta tutkimusmenetelmäksi on tarkoituksenmukainen silloin, kun tutkimuksen tarkoituksena on etsiä jotain rajattua yksittäistä tietoa tai tutkijaa kiinnostaa jokin poikkeava, uusi lähestymistapa tai asiantuntijan näkemys. (Siekkinen 2010, 46.) Siekkinen kertoo, että haastateltavia ei tulisi valita syvähaastatteluun satunnaisotannan perusteella vaan tarkoituksenmukaisesti tutkimusongelmaan liittyen (Emt., 51.). Tästä näkökulmasta voi vastaajaksi valikoitua tietyn erityisaseman tai erityisen ominaisuuksien vuoksi, jolloin haastattelua voidaan kutsua tietyllä tapaa eliittihaastatteluksi. Kehittämistyöni lähtökohta onkin tätä kautta osallistava, nykyiset ja entiset asiakkaamme ovat olennaisessa roolissa kehittämisen mahdollistajina. Törrösen ja Vauhkonen mukaan osallistavaa tutkimustapaa voidaan perustella sillä, että se voi tehdä haavoittavia tai syrjäyttäviä elinoloja näkyviksi (Törrönen ja Vauhkonen 2012, 13.). Tämä on myös oma tarkoitukseni, haluan kunnioittaa nuoria ja kuulla, mitä heillä on sanottavaa itsenäistymistyöskentelyn toimivuudesta, itseluottamuksen roolista ja kehittämisen tarpeista. Lastensuojelun kehittämisessä yleisemminkin on alettu hyödyntää niin sanottua kokemusasiantuntijuutta. Muun muassa 6.3.2017 esitetty Ylen A-Studio käsitteli teemaa ”Parempaa lastensuojelua” ja kaksi entistä lastensuojelun asiakasta kertoi tekemästään kokemusasiantuntijan työstä. Heidän tehtävänsä on kaksinainen: toisaalta he toimivat vertaistukena lastensuojelun nykyisille asiakkaille ja auttavat heitä voimaantumaa, toisaalta he vievät nuorien viestiä eteenpäin ja kouluttavat lastensuojelun ja koulujen työntekijöitä ja osallistuvat erilaisiin foorumeihin. Heidän keskeisin viestinsä oli se, että lapsia ja nuoria tulisi kuunnella enemmän heitä itseä koskevissa

ratkaisuissa ja tuoda tätä kautta näille vahvempaa itsemääräämisen ja kunnioituksen tunnetta, jotka edelleen kantavat paremmin elämässä.

Syvähaastattelin työhöni yhteensä neljää nuorta, joiden ikähaitari on 18-23 vuotta. Heistä jokainen on ollut sijoitettuna Konstan Kotiin ja Kouluun ja kaikki ovat kulkeneet itsenäistymispäätymme kautta. Jokainen heistä asuu nyt omillaan ja kuuluu näin ollen siihen joukkoon, josta olen kiinnostunut. Heitä voidaan kutsua itsenäistymistyömme asiantuntijoiksi. Haastattelun kohteeksi valikoitujen nuorten valintaan vaikutti lähinnä se, että tunsin kunkin nuoren ja näin ollen uskoin, että luottamuksellinen keskustelusuhde on mahdollista saavuttaa. Lisäksi nämä nuoret oli mahdollista tavoittaa ja saada haastattelu aika sovituksi. Minulle oli selvää, että haastateltavaksi oli saatava sekä tyttöjä että poikia, tarkempaa jaottelusuhdetta ei mielestäni ollut tarve asettaa. Haastateltavaksi valikoituneiden nuorten taustat ja nykyiset elämäntilanteet vaihtelevat jonkin verran keskenään: moni on sijoitettu alkoholisoituneiden ja psyykkisesti epävakaiden vanhempien ja vaikean perhetilanteen takia ja yksi kotoa karkailun ja koulunkäynnin välttelyn takia. Itsenäistymisasiakkaiden kohdalla korostuu kuitenkin juuri vaikeat perhetilanteet, sillä tällöin nuorilla ei yleensä ole paikkaa, johon mennä eikä heitä vielä haluta/voida päästää yksin asumaan ilman valmistelevia toimenpiteitä. Nuoret, jotka ovat melko vähän aikaa sitten lähteneet meiltä pois, ovat pääsääntöisesti opiskelemassa eri oppilaitoksissa. Osa heistäkin on kuitenkin jo lopettamassa tai lopettanut opinnot kesken.

Sen lisäksi, että haastattelin kahden kesken näitä kuvattuja nuoria, olen keskustellut kehittämistyön teemasta myös laajemman asiakasjoukkomme kanssa. Vuosi sitten toteutimme työpaikallani itsenäistyvien nuorten kanssa kehittämispäivän Repoveden ulkoilumaastoissa. Mukana oli myös jälkihuoltomme työntekijöitä sekä muutama jälkihuollon piirissä oleva nuori sekä pari entistä asiakastamme, yhteensä 13 nuorta. Keskustelun aiheena tuolloin oli muun muassa se, mistä hyvä elämä koostuu ja tämän lisäksi itsenäistymistyön toimivuus ja sen hyvät sekä huonot puolet. Jo tuolloin käytyjen keskustelujen teemoja ohjasi tämä kehittämistyö ja tarkoituksenani oli kerätä aineistoa tätä varten. Käytänkin tuolloin saatuja vastauksia myös tämän työn tukena, minkä lisäksi ne ovat ohjanneet kahden kesken tehtävissä haastatteluissa

käsiteltävien aiheiden valintaa. Luonnollisesti aineistoa työhön on tuottanut myös päivittäinen työskentely itsenäistyvien nuoremme kanssa ja heidän kanssaan käydyt keskustelut liittyen heidän elämäänsä laitoksessa, käynnissä olevaan itsenäistymisprosessiin ja sen tukitoimenpiteisiin sekä edessä olevaan yksin elämiseen ja sen sisältämiin mahdollisuuksiin ja haasteisiin.

Kvalitatiivinen syvähaastattelu eroaa tilastokyselystä, suurimpana erona on luonnollisesti kysymysten vapaamuotoisuus. Kysymyksiä ei yleensä ole laadittu etukäteen, vaan haastattelijalla on muistilista aiheista, jotka tulee käsitellä haastattelun aikana. Suurelta osin keskustelu kuitenkin koostuu haastateltavan vastauksiin liittyvistä selventävistä kysymyksistä. (Alasuutari 2001, 149.) Haasteena syvähaastattelun valitsemisessa tämän kaltaiseen työhön on se, kuinka saada nuoret puhumaan rehellisesti ja avoimesti. Timo Purjo kuvaa ongelmaa hyvin omassa työssään nostamalla esiin nuorten hankaluuden tuoda omia ajatuksiaan esiin. Kuten olen jo aiemmin työssäni nostanut esille nuorilla yleensäkin, saati meidän asiakkailamme, ei välttämättä ole itsestään kovin positiivinen kuva. Purjo muistuttaa, että nuori saattaa hyvinkin kysyä itseltään ”miksi haluaisin tulla kuulluksi” ja että ”omilla ajatuksillani ei ole mitään merkitystä, miksi siis esittäisin niitä”. Tällaisessa tilanteessa korostuu haastattelijan rooli sekä rohkaisijana ja kannustajana että toisaalta haastattelun eteenpäin viemisenä. Purjon mukaan nuori täytyy osata houkuttaa dialogiin ja ohjata häntä konkreettisesti eteenpäin. Parhaiten tämä toteutuu esittämällä hyviä kysymyksiä. Hyvä kysymys on Purjon mukaan sellainen, joka johdattaa kohdallisesti tutkittavaan teemaan ja koskettaa samalla osallistuvia nuoria heidän omista lähtökohdistaan. (Purjo 2011, 378-379.)

Omassa työssäni haasteeksi osoittautui se, että nuoret eivät ole miettineet itsenäistymistyön tarkoitusta kovinkaan paljon eikä heillä lähtökohtaisesti tunnu olevan erityisesti sanottavaa. Kuitenkin kun olen avannut työni tausta-ajatusta ja haastan heitä keskustelemaan siihen liittyvästä problematiikasta, olen saanut heitä paremmin keskusteluun mukaan. Toisaalta jo tämän toteaminen on mielestäni yksi hyödynnettävissä oleva tulos. Nuoret eivät tosiaan tunnu miettivän itsenäistymistyön tavoitteita ja tarkoitusta ollessaan vielä meillä asiakkaina. Heidän huomionsa menee vain kiireellä meiltä pois pääsemiseen. Voidaankin miettiä, tulisiko näitä tavoitteita ja työn tarkoitusta ottaa vahvemmin

esille yhdessä nuorten kanssa ja pistää heitä miettimään näitä asioita. Tämä voisi edesauttaa sitä, että nuoret ottaisivat tavoitteita nykyistä paremmin myös aidosti omaksi asiakseen.

Olin etukäteen miettinyt muutamia keskeisiä aiheita tai kysymyksiä haastattelutilanteiden tueksi. Näitä aiheita olivat:

- 1) Mitä hyötyä nuori on kokenut saaneensa itsenäistymistyöstä ja asumisesta itsenäistymispäädystä?
- 2) Mistä pärjääminen siviilissä on eniten kiinni?
- 3) Voitaisiinko itsenäistymispäädyn rutiineja tai toimintaa muuttaa niin, että ne tukisivat siviilissä pärjäämistä nykyistä paremmin?
- 4) Tulisiko kokemusasiantuntijuutta tai vertaismentorointia hyödyntää nykyistä enemmän osana itsenäistymistyön toimintaa?

Tutkimusetiikan kysymykset ovat vahvasti läsnä omassa työssäni johtuen erityisesti siitä, että tutkimukseni kohteena ovat henkilöt ovat nuoria aikuisia, entisiä asiakkaitani ja tästä syystä meillä on jo valmiiksi luottamuksellinen suhde. Samalla kun tämä luottamuksellisuus antaa mahdollisuuksia saada rehellisiä vastauksia ja viedä kehittämistoimintaa aidosti eteenpäin, on muistettava, ettei sitä suhdetta saa väärinkäyttää. Nuoren hyvinvoinnin ja tilanteen edistämisen on oltava ehdottomasti ensi sijassa kehittämistyöhön nähden. Voidaan perustellusti nostaa esille kysymys, ettei tämä luottamuksellinen suhde aiheuta kiitollisuudesta johtuvaa valtasuhdetta minun ja haastattelemieni nuorten välille. Olen pyrkinyt ylittämään tämän haasteen korostamalla jo haastattelun alkuun sitä, että en odota heiltä vain kehuja ja kiitosta, vaan arvostan heidän rehellisiä näkemyksiään ja haluan hyödyntää niitä työmme kehittämisessä. Pyrin siis alleviivaamaan heille, mikä työni tarkoitus on – nimenomaan kehittää itsenäistymistyöskentelyä, jolloin itse asiassa mahdollinen kiitollisuudenvelka toimisi näkemykseni mukaan rehellisyyteen ajavana voimana. En tietenkään pysty sanomaan varmaksi, että asia on näin ja ettei taustamme vaikuta mitenkään nuorten vastauksiin mutta ainakin olen pyrkinyt tekemään kaikkeni sen eteen, ettei asiasta aiheutuisi työlle ongelmaa. Lisäksi haluan täsmentää, että teen työssäni aina nuorille mahdollisimman selväksi sen, että he itse määrittelevät ja rakentavat elämänsä ja kaikki saavutukset ovat heidän omiaan – eivät minun, eivätkä laitoksen. En

odota enkä halua heiltä erityistä kiitollisuudenvelkaa, vaan arvostusta itseään ja omia kykyjään kohtaan.

Eräs etiikkaan sidonnainen valinta on ollut se, että tutkimukseni kohteena olevat henkilöt ovat täysi-ikäisiä ja heidän voidaan tätä kautta olettaa olevan kypsiä tekemään omat valintansa myös tutkimukseen osallistumisen osalta. He eivät myöskään enää ole Konstan kodin ja koulun asiakkaita, jolloin tästäkään ei aiheudu minkäänlaista eettistä ongelmaa. Nuorille on tehty selväksi jo yhteydenoton kohdalla se, mitä varten tulen haastattelut tekemään ja myös se, että heillä on mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta. Kieltäytyminen ei olisi vaikuttanut heidän suhteeseensa minuun luotettavana aikuisena tai Konstan kotiin ja kouluun organisaationa. Kukaan nuorista, johon olin yhteydessä asian tiimoilta ei kuitenkaan kieltäytynyt. Edellä pohdittu kiitollisuudenvelka näkyy kenties vahvimmin tässä: nuoret kokivat tarpeelliseksi auttaa minua vanha taustamme huomioiden. Itse asiassa eräs nuori totesi tämän ääneen, kun sovitimme aikataulumme yhteen: ”Ei oo paljon vaadittu kahvi ja rupattelu sun kolmen vuoden raatamisesta mun kaa.” Pohdin myös tarvetta pyytää haastateltavia allekirjoittamaan suostumuslomakkeen mutta päädyin lopulta siihen, etten pyyntöä esittänyt. Nuorille tehtiin myös selväksi, että he pysyvät työssä täysin anonyymeinä, mikä edesauttoi luottamuksellisen tilanteen syntymistä.

Suoritin haastatteluista kolme kasvotusten ja kaksi puhelimitse. Jokaiseen viiteen nuoreen olin ollut yhteydessä etukäteen joko soittamalla tai tekstiviestillä ja kysynyt kiinnostusta osallistua haastatteluun. Kasvotusten tehdyistä haastatteluista kaksi toteutettiin kahvilassa ja yksi haastateltavan kotona. Saimme alusta alkaen rennon tunnelman ja pääsimme nopeasti työn aiheeseen. Kirjoitin keskustelun keskeisimpiä asioita ylös ja olen kirjoittanut tätä haastattelujen tuloksia koskevaa lukua niiden päivien aikana, kun tein myös haastattelut. Näin keskustelut ovat olleet tuoreessa muistissani ja itselläni paljon mielipiteitä ja oivalluksia niihin liittyen.

6 HAASTATTELUN TULOKSET

Päätin koota haastattelun tuloksia tähän edellä esitettyjen taustakysymysten mukaisesti. Vaikka kyseessä olikin vain taustakysymyksiä, jotka eivät sen enempää rajanneet käytyjä keskusteluja koen, että tämä jaottelu tuo haastattelun analysointiin rakennetta ja selkeyttä. Kysymysten ulkopuolelta esille nousseita asioita nostan esille vapaasti niissä kohdissa, jotka kyseisiin asioihin liittyvät. Koen, että muunlainen aineiston analysointi olisi johtanut sekaisempaan lopputulokseen.

6.1 Itsenäistymistyön hyödyt

Jokainen haastattelemani nuori totesi, että itsenäistymispäädäyssä vietetty aika on ollut laitoksessa vietetystä ajanjaksosta paras. Eräs nuorista totesi hyvin, että oikeastaan vasta tänä ajanjaksona tajutaan, että laitos ja sen työntekijät ovat heitä varten ja tavoitteenamme on auttaa heitä. Siihen asti laitos on tuntunut pääsääntöisesti vain rajoittavalta ympäristöltä.

Yleisin nuorten selkeästi esille tuoma itsenäistymisjakson hyöty oli arjenhallinnan, erityisesti rahan käytön opettelu. Nuori saa käyttöönsä toimeentulotuen suuruisen summan harjoittelurahaa käyttöönsä ja hänen tulee hoitaa tällä rahalla ruokien osto ja muu elämä. Meillä tehdään rahankäytön seurantaa, jolloin nuori täyttää lappua ostoksistaan. Käymme yhdessä läpi, mihin rahaa on kulunut ja miten se riittää. Pyrimme tekemään harjoittelusta mahdollisimman realistisen, vaikka toki hätätilanteessa olemme itsenäistymisjakson aikana nuoren apuna. On myös tilanteita, joissa olemme ottaneet nuorelta rahankäytön harjoittelun pois, jos kuitit eivät täsmää jäljellä olevan rahan kanssa. Rahankäytön harjoittelu on ehdottoman tärkeää, jotta nuoret tulevat toimeen siirtyessään elämään yksin. Tavoitteena on luoda nuorille ymmärrystä siitä, mitä mikäkin maksaa ja saada heidät ymmärtämään ulkomaailman realiteetit.

Samaan tulokseen on päätyntä myös Rauni Huotari omassa tutkimuksessaan. Hänen haastattelujensa perusteella nuorten mielestä asunnon saaminen ja taloudellinen tuki ovat tukeneet kaikista heidän saamistaan tukimuodoista eniten heidän itsenäistymistään. Taloudellinen tuki on kuitenkin hänen tutkimuksensa mukaan nuorten mielessä kiteytynyt siihen, että he ovat oppineet hakemaan itse työttömyys- ja sosiaalietuuksia ja näin ollen saaneet turvallisuuden tunnetta selviämisestä työelämän ulkopuolella. Tällöin taloudellinen tuki on saattanut estää nuorta menemästä töihin tai opiskelemaan, nuori on kokenut, että raha tulee hänelle joka tapauksessa. (Huotari 2010, 72-73.) Tätä näkökulmaa olemme miettineet itsekkin, onko vaara, että kuukausittain antamamme harjoitteluraha saa nuoret liikaa luottamaan rahan ”automaattiseen” tuloon mutta toisaalta nähdäksemme rahan käytön harjoittelu on niin olennaista, että tämä riski on otettava. Lisäksi nuoremme yleisimmin ovat sijoituksen päättyessä opiskelijoita ja saavat opintotukea.

Se, että nuoret nostavat itse suurimpina itsenäistymisen tukitoimien hyötyinä juuri rahankäytön opettelu sekä oman asunnon löytämisen, osoittaa tietyllä tapaa heidän vielä rajallisen kykynsä hahmottaa suuria kokonaisuuksia ja sijaishuollon tuomia etuja. Konkreettiset, käsin kosketeltavat taidot ja neuvot ovat niitä, jotka konkretisoituvat heidän mielissään annetuksi avuksi ja tueksi. Kuitenkin se, että näistä annetuista neuvoista ja itsenäistymisjakson aikana tehdystä harjoittelusta huolimatta nuoret eivät usein pärjää erityisen hyvin sijaishuollon päätyttyä, kertoo siitä, etteivät nämä nuorten itse tärkeimmiksi kokemat toimenpiteet ole riittäviä. Reinikaisen tutkimukseen osallistuneet henkilöt ovat vähintään viisi vuotta tutkimuksen tekoa aiemmin sijaishuollon piiristä poistuneita henkilöitä ja näin ollen ehkä kypsempiä arvioimaan tehtyjen toimenpiteiden hyötyjä. Heidän mukaansa itsenäistymisen ja jälkihuoltojärjestelmän aikana saatu asumiseen liittyvä ja taloudellinen tuki oli tuntuvampaa kuin aiemmin mutta esimerkiksi henkisen tuen puute oli selkeä. Reinikainen toteaa, että taloudellinen ja käytännöllinen tuki ei riitä kannatteluksi, jos nuori (aikuinen) on yksinäinen. (Reinikainen 2009, 96.) Tätä päätelmää voidaan laajentaa yksinäisyyden lisäksi myös muihin henkisiin asioihin, ylipäänsä nuoren henkiseen kykyyn ja elämänhallintaan.

Itse koen yhdeksi tärkeimmistä itsenäistymistyön hyödyistä sen, että nuori joutuu miettimään, mitä aikuisuus ja itsenäinen elämä tarkoittavat ja vaativat. Pistämme nuoren miettimään, mitä hän osaa ja mitä ei ja opetamme heitä analysoimaan jatkuvasti omaa kehitystään. Luonnollisesti tarjoamme heille myös konkreettista tietoa erilaisista asioista, kuten virastoissa asioimisesta ja pyrimme opettamaan heille konkreettisia taitoja, kuten ruuanlaittoa. Yhä enemmän kysymme myös heidän omaa mielipidettään siitä, mitä he itse kokevat tarvitsevänsä menestyäkseen sijoituksen jälkeen. Nuorten itsetunnon vahvistaminen on myös yksi asioista, joita pyrimme jo nyt tekemään. Käytännössä jo se, että nuori valitaan oikeista syistä itsenäistymispäättyyn, on heille positiivinen asia ja merkki siitä, että heihin luotetaan ja heidän kykyihinsä uskotaan. Ulkopuolelta tulevat paineet asettavat tälle kuitenkin haasteita, tätä tulen analysoimaan enemmän luvussa 6.3. käsitellessäni keinoja kehittää itsenäistymisen tukitoimenpiteitä.

6.2 Syitä siviilissä menestymiseen

6.2.1. Elämä laitoksen ulkopuolella

Itsenäistymiseen liittyy nuortemme kohdalla ristiriita: samalla kun he odottavat innolla sitä, että sijoitus päättyy ja sitä kautta kukaan aikuinen ei ole enää rajoittamassa heidän toimintaansa, saattaa itsenäinen elämä myös pelottaa, koska usein nuoret ovat melko yksin tämän jälkeen. Heidän todella tulee ottaa vastuu omasta elämästään eikä tukena olevia aikuisia välttämättä ole muuten kuin jälkihuollon myötä. Usein nuorille iskee tämä realiteetti viimeisen sijoituskuukauden aikana: jos he siihen asti ovat odottaneet ”vapautta” innolla, ymmärtävät he viime hetkellä laitoksen heidän eteensä tekemän työn ja tarjoaman turvan. Tätä näkemystä tukee myös Jahnukaisen ja Hyytiäisen tutkimus, joka on kohdistunut SOS-lapsikylän jälkiseurantaan. Tutkimuksen piirissä olleista nuorista yli 80 prosenttia muisteli halunneensa itsenäistyä nuorena kovasti tai erittäin kovasti. Itsenäistymisen motiiveina on mainittu halu pärjätä omillaan sekä halu päästä pois tarkkailun alta. Kyse oli siis samanaikaisesti vetävistä ja työntävistä tekijöistä. Toisaalta vastauksissa on noussut esille myös pelko itsenäistyä. (Jahnukainen & Hyytiäinen 2009, 41.)

Jahnukaisen ja Hyytiäisen tutkimuksessa on kysytty sijaishuollon päättäneiltä nuorilta itsenäistymisen suurimpia haasteita, minkä lisäksi haasteet pyydettiin merkitsemään kielteisinä, myönteisinä tai neutraaleina. Myönteisten ja kielteisten haasteiden määrä oli lähes sama (42 myönteistä ja 41 kielteistä), osa haasteista on näyttäytynyt joillekin nuorille myönteisinä ja toisille taas kielteisinä. Esimerkiksi oman talouden hoitaminen sekä omaan asuntoon muutto ovat tällaisia mielipiteet jakavia haasteita. Selkeästi kielteisinä haasteina ovat nousseet esiin sosiaalisen elämän haasteet sekä turvallisesta kasvuympäristöstä luopuminen. Myönteisinä haasteina on koettu esimerkiksi kokemus omasta päätösvallasta ja pärjäämisestä. (Emt., 41.)

Nuorten kokemukset huostaanotosta ja siihen liittyvistä tapahtumista ovat voineet heikentää hänen ulkoisia ja sisäisiä voimavarojaan ja tämän seurauksena vaikeuttaa hänen selviytymistaitojaan. Näin voi olla siitä huolimatta, että sijaishuollossa olisi hyvän sijaisvanhemmuuden lisäksi yritetty korjata niitä haittoja, joita huostaan otettu lapsi on saanut. Nuoren selviytymistaitoja voidaan Huotarin mukaan edistää sijaishuollossa muun muassa tukemalla nuorta arkipäivän rutiineissa toimimiseen, ohjaamalla häntä noudattamaan sääntöjä, asettamalla hänelle rajoja, korostamalla hänen vahvuuksiaan ja ohjaamalla häntä harrastuksiin. (Huotari 2010, 35.)

Olen aiemminkin tässä työssä maininnut nuorten huonon kyvyn sitoutua ja toimia pitkäjänteisesti oman hyvinvointinsa eteen. Tämä näkyy tällä hetkellä erityisen hyvin esimerkiksi asiakkaidemme harrastamisessa. Kun ennen nuoristamme noin 30 prosenttia harrasti jotain laitoksen ulkopuolella, on tämä prosenttiluku tällä hetkellä noin viisi. Heille tarjotaan mahdollisuuksia ja omaohjaajat pyrkivät kannustamaan nuoria harrastamaan mutta haahuilu ostoskeskuksissa kavereiden kanssa vie voiton. Koen tämän erittäin huonona asiana, sillä laitoksen ulkopuolella tapahtuva systemaattinen harrastaminen edesauttaisi hyvien kaverisuhteiden rakentamista ja vähentäisi laitostumisefektiä.

Itseäni hämmästyttää ja turhauttaa viikoittain se, kuinka kaukana nuoremme ovat tosielämän realismista: siitä, mitä itse pärjääminen todella tarkoittaa.

Mielestäni laajempikin sijoituspolitiikan ja jopa yhteiskunnallisen keskustelun uudistaminen olisi tarpeen. Keskitymmekö liikaa siihen, että nuori saa päättötodistuksen tai pääsee opiskelemaan toiselle asteelle ja koemmeko onnistumista vain koulutuksellisten suoritusten kautta unohtaen samalla nuoren todelliset kyvyt pärjätä? Mielestäni kyllä. Nuoret eivät osaa ajatella eteenpäin, vaan elävät haitallisesti täysin hetkessä. Heidän ajatuksensa pyörivät pienten ja ulkopuolelta katsovan silmissä mitättömien asioiden ympärillä. Siksi koenkin, että varsinkin itsenäistyvien nuorten osalta kaikki järjestäytynyt laitoksen ulkopuolella tapahtuva toiminta kuten opiskelu, harrastukset tai työ on hyödyksi, sillä nämä avaavat nuorten silmiä tosimaailmasta ja sen vaatimuksista. Siitäkin huolimatta, että kokemukset sitoutumisesta ovat monilta osin huonoja.

Hankaluudet sitoutua ovat Huotarin (2010, 33) mukaan merkki huonosta sisäisestä elämänhallinnasta, minkä allekirjoitan. Voimme miettiä keinoja, joilla saisimme tehtyä nuorten kanssa positiivisia asioita ja aloittaa esimerkiksi ryhmäharrastuksia, joihin sitoutamme nuoren. Positiivista tässä on se, että todennäköisesti harrastus tuo nuorelle terveellisempiä elämäntapoja ja pitää heidät pois sillä hetkellä haitallisen seuran ja toiminnan parista. Kyse on kuitenkin tietyllä tapaa vain lumeesta ja lyhytkestoisesta muutoksesta. Kaikki kietoutuu nuoren psyykeen ja kykyyn hallita elämäänsä. Jos nämä eivät ole kunnossa, on paluu huonoon malliin todennäköisimmin edessä heti, kun kontrolli vähenee. Näin ollen palaamme jälleen siihen, miten saisimme kehitettyä nuoren itsetuntoa sekä oman elämänsä ja itsensä arvostusta.

6.2.2. Oma motivaatio ja henkinen hyvinvointi

Huotari nostaa omassa työssään motivaation erääksi elämän mielekkyyteen sisältyväksi tekijäksi. Yksilön arvot ja arvostukset vaikuttavat hänen motivaatioonsa ja edelleen kykyyn sitoutua elämässä mielekkäiksi kokemiinsa asioihin. (Emt., 34.) Törrösen ja Vauhkosen (2012, 67) mukaan motivaatio voi olla yhteydessä myös minäkuvaan ja käsitykseen itsestä. Myös muun muassa Partanen toteaa samaa ja viittaa tutkimuksiin, joiden mukaan minän merkitys on tärkeimpiä osatekijöitä esimerkiksi akateemisen motivaation kehittymisessä

(Partanen 2011, 18). Taustalla on ajatus, jonka mukaan se, miten yksilö näkee itsensä, vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten hän arvioi omia menestymismahdollisuuksiaan ja edelleen asettaa tavoitteitaan sekä sitoutuu näiden läpiviemiseen.

Motivaatio voidaan jakaa ulkoiseen ja sisäiseen motivaatioon. Partasen mukaan yksilön sisäinen motivaatio ja minäpystyvyys ovat merkittävästi yhteydessä sitoutumiseen. Tutkimusten mukaan minäpystyvyys on yksi keskeisimmistä sisäisen motivaation kehittymiseen vaikuttavista tekijöistä. (Emt., 151.) Ulkoinen motivaatio voi syntyä esimerkiksi ihmissuhteiden luomista paineista tai ylipäänsä ympäristön vaatimuksista. Sisäinen motivaatio taas syntyy omasta aidosta tahdosta ja näin ollen sitouttaa yksilön tavoitteisiinsa aivan eri tapaa kuin ulkoinen motivaatio. Hyvänä esimerkkinä ulkoisesta motivaatiosta toimii esimerkiksi parisuhteet, joissa toinen osapuoli pyrkii ikään kuin parantamaan toisen. Tällöin ”parannettava” osapuoli tekee muutoksia miellyttääkseen toista mutta muutos ei välttämättä ole aito ja näin ollen kestävä. Viimeistään mahdollinen parisuhteen kariutuminen aiheuttaa todennäköisesti paluun entiseen. Toisaalta alun perin ulkoisena motivaationa alkanut muutos saattaa muuttua sisäiseksi motivaatioksi ja herättää siis yksilön oman aidon tahdon. Ulkoinen motivaatio saattaa saada aikaan heräämisen siihen, että ”olenkin hyvä tai tärkeä ja minulla on mahdollisuuksia muuttua”. Ja kun uskoa positiiviseen muutokseen tapahtuu, saattaa minäkäsitys parantua ja positiivinen kierre lähteä liikkeelle. Tällöin ulkoisen ympäristön muutokset eivät enää vaikutakaan negatiivisesti motivaatioon ja tavoitteisiin. Tämä on yksi työskentelyni tarkoitus.

On selvää, että nuoren oma motivaatio pärjätä laitoksen ulkopuolella ja löytää oma paikkansa yhteiskunnasta vaikuttaa paljon hänen onnistumismahdollisuuksiinsa. Osa nuoristamme on jo valmiiksi luovuttanut, raadollisesti voidaan sanoa, että heistä näkee jo hyvin aikaisessa vaiheessa, ettei tulevaisuus ole todennäköisesti ruusuinen. Toki näidenkin nuorten eteen teemme kaikkemme ja pyrimme löytämään sen keinon, jolla heidän motivaationsa saataisiin herätettyä. Ja onneksi myös poikkeuksia löytyy ja joskus näitä positiivisia heräämisiä tapahtuu. Tämän vuoksi työtä jaksakin. Oma asenteeni työhön on toimia kanssaeläjänä nuorille ja tarjota heille vaihtoehtoja. Tarkoitukseni ei ole toimia nuorelle parantajana, tämä ei ole

mielestäni oikea näkökulma heihin ja työhön. Se myös kävisi liian raskaaksi, koska tällöin jokainen nuori, joka ei saa positiivista tulevaisuutta tuntuisi epäonnistumiselta. Tavoitteenani on luoda itsenäistymispäätösnä hyvä ja luotettava, itseluottamusta kannustava ilmapiiri, joka kannustaa nuoria löytämään itse itsestään uusia näkemyksiä ja innostusta. Aivan kuten urheilujoukkueessa tai vaikka oppiluokassa. Kun ilmapiiri ja fiilis saadaan hyväksi ja lentoon, imaisee se mukaansa myös alun perin skeptisemmin suhtautuvat ja todennäköisesti jokaisen suoritus paranee. Tällöin puhutaan sisäisen motivaation löytymisestä ja sen tuomista mahdollisuuksista.

Jokainen haastattelemistani nuorista nosti itse motivaation merkityksen esiin. Motivaation lähteet heillä poikkesivat monelta osin mutta kaikkia yhdisti ylpeys – halu näyttää itselleen ja muille. Osalla ulkopuolelta tullut motivaation lähde, kuten seurustelukumppani tai katkeruus omia vanhempia ja mennyttä elämää kohtaan ovat saaneet muutoksen aikaan mutta muuttuneet vähitellen sisäisen motivaation lähteeksi. Osalla on jo valmiiksi vahva tahto päästä kiinni työelämään ja kuten yksi nuori totesi ”Tienata rahaa”. Usko tulevaisuuteen ja kyky haaveilla ovat mielestäni myös todella tärkeitä taitoja. Esimerkiksi yhden nuoren toive nähdä maailmaa kuulostaa mielestäni juuri sellaiselta asialta, mitä tuon ikäisen (ja miksei minkä ikäisen tahansa) tulisikin haaveilla. Tällainen haave saattaa hyvinkin motivoida nuoren tekemään sen eteen töitä ja samalla kiinnittää nuorta realismiin – esimerkiksi että töitä tulee tehdä ansaitakseen rahaa matkustamista varten.

Kuten todettu, motivaatio on monimutkaisempi kysymys kuin vain päätös haluta tehdä jotain. Se on vahvasti liitännäinen itsetunnon ja minäkäsityksen kanssa ja näissä asioissa nuorillamme on menneisyytensä takia usein paljon parannettavaa. Tässäkin asiassa palataan siis henkisen hyvinvoinnin kysymyksiin ja siihen, kuinka nuoria saataisiin jollain tapaa eheytettyä ja vahvistettua, jotta he pystyisivät näkemään pidemmälle ja näkemään itsensä sekä elämänsä niin arvokkaina, että niiden eteen kannattaa panostaa ja tehdä suunnitelmia, joihin sitoutua. Eräs haastatelluista nuorista peräänkuulutti myös käytyjen keskustelujen määrää ja laatua, jotta nuoret pystyisivät kertomaan aitoja tuntemuksiaan omasta voinnistaan. Heitä tulisi rohkaista puhumaan näistä asioista, omista peloistaan ja haaveistaan nykyistä aktiivisemmin, jotta

edistystä saataisiin todella aikaiseksi. Monet heistä ovat lähtökohtaisesti huonoja käymään näitä keskusteluja ja pyrkivät pääsemään niistä pois toteamalla, että kaikki on ok ja he voivat hyvin. Kuitenkin viimeistään yksin muuttaminen pistää heidät kohtaamaan henkiset haasteensa ja tuolloin keskustelukumppaneita sekä selviytymiskeinoja voi olla todella paljon vaikeampi löytää.

Nuoristamme osa käy sijoituksen aikana aktiivisesti terapiassa keskustelemassa ongelmistaan ja käsittelemässä menneitä kokemuksia. Osa tarvitsisi mielestämme terapiaa mutta he eivät itse koe tätä tarpeelliseksi eivätkä suostu aloittamaan hoitosuhdetta. Törrösen ja Vauhkosen mukaan sijaishuollon parissa olevat nuoret tarvitsisivat terapeuttisia keskusteluja ja ymmärtävää tukea voidakseen käydä läpi omaan lapsuuteensa ja nuoruuteensa liittyviä tapahtumia sekä ymmärtääkseen itseään paremmin. Tätä tehtävää ei kuitenkaan heidän mukaansa tulisi jättää vain sijaishuollon työntekijöille. (Törrönen ja Vauhkonen 2012, 98.) Näin kuitenkin käy, jos nuori ei itse suostu aloittamaan terapiaa. Näissä tapauksissa, kuten kaikkien nuoremme kohdalla pyrimme käymään keskusteluja mahdollisuuksien mukaan nuorten kanssa ja tällöin vastuu terapeuttisista keskusteluista tulee yleensä sellaiselle ohjaajalle, joka saa luotua kyseisen nuoren kanssa luottamuksellisen ja toimivan keskusteluyhteyden. Reinikaisen tutkimuksen mukaan moni hänen tutkimuksensa kohteena olleista henkilöistä kokee jälkikäteen olleensa itsenäisen elämänsä alkuvaiheessa henkisesti niin huonossa kunnossa, että olisi ehdottomasti tarvinnut psykiatrasta ammattiapua. Suurin osa heistä ei kuitenkaan osannut hakea apua tai kokenut annettua apua auttavaksi. (Reinikainen 2009, 98.)

Henkinen pahoinvointi voi näyttäytyä myös nuorten päihteidenkäyttönä, joka monissa tapauksissa voi olla osa nuorten epäsuotuisaa käytöstä. On muistettava, että päihteidenkäyttöön on aina jokin syy, nuoremme eivät käytä päihteitä hakeakseen viihdykettä tai hyvää oloa. Heidän tavoitteenaan on poikkeuksetta saada päänsä mahdollisimman sekaisin ja päästä pakoon pahaa oloaan. Tällöin on mielestäni turha odottaa, että päihdevalistuksella olisi heihin toivottu vaikutus. He tietävät kyllä vaarat mutta eivät välitä niistä. Ainoa mahdollisuutemme saada nämä nuoret pysyttelemään erossa päihteistä on

auttaa heitä tulemaan niin eheiksi ihmisiksi, että he tekisivät valinnan itse. Jälleen kerran voidaan siis puhua sisäisestä motivaatiosta – omasta tahdosta ja valinnasta, johon nuori sitoutuu. Voimme asettaa heille ulkoisia rajoituksia (joiden käyttöä tosin on rajoitettu nykyään melkoisesti ja kätemme alkavat olla myös tällä tapaa melko sidotut) ja vaikuttaa täten fyysisen vieroituksen käynnistymiseen. Kuitenkin se, mikä viime kädessä ihmisen pitää erossa päihteistä on psyykkinen vieroitus, joka ei tapahdu rajoittamalla nuoren liikkumavapautta. Käymme nuorten kanssa keskusteluja ja meillä on yksi päihdetyöntekijä töissä mutta tietyssä pisteessä olevan nuoren kanssa olisi perusteltua miettiä hyvin tarkasti, onko meillä edellytyksiä ja järkeä pitää nuorta meillä vai tulisiko hänet siirtää laitokseen, joka on tarkoitettu päihdenuorille ja joka näin pystyisi kenties palvelemaan heitä paremmin. Tällaiset siirtoratkaisut palvelevat samalla usein laajempaa kokonaisuutta, sillä usein kärjistyneet tilanteet päihteiden kanssa tekevät koko laitoksen ilmapiiristä levottoman, aiheuttavat usein vähintään kokeiluja myös sellaisilla nuorilla, jotka eivät yleensä käytä ja ylipäänsä vievät työntekijöiden ajan ja energian pois muilta nuorilta.

6.2.3. Sosiaaliset suhteet

Törrönen ja Vauhkonen toteavat omassa työssään hyvin muistuttaessaan, että lapselle on tärkeää, että hänellä on itselleen merkityksellisiä ihmisiä ja että hän on jollekin merkityksellinen. Kiintyminen ja kiinnittyminen ihmisiin rakentavat ja määrittävät monella tapaa nuoren elämää myös itsenäistymisen jälkeen. Ilman suhteita nuori jää yksin. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 97.) Kuten jo sijoitukseen johtaneita syitä esitellessäni totesin, suurin osa sijoitusten taustalla olevista syistä kiteytyy jotenkin nuorten perheisiin ja siellä oleviin vaikeuksiin. Osa nuoristamme palaa sijoituksen päättyessä kotiin mutta itsenäistymispäättyyn tulevat nuoret eivät ole palaamassa kotiin ja tästä syystä meidän tehtävänä onkin valmistella heitä mahdollisimman hyvin itsenäiseen elämään. Toki näiden nuorten kohdalla ei ole aina niin, etteikö suhteita vanhempiin ja muuhun perheeseen olisi. Kuitenkin tukiverkko on nuortemme kohdalla yleisimmin melko vähäinen. Yleensä heillä on ehkä joku

perheestä tai suvusta, johon voi edes vähän turvata, mutta laajaa perheestä koostuvaa verkkoa ei tavallisimmin ole. Pahimmillaan tilanne on perheen suhteen sellainen kuin yhdellä haastattelemistani nuorista. Hän totesi, että on koko elämänsä kuullut perheeltään, ettei hänestä ole mihinkään ja että hän on huono. Tällä hetkellä kyseistä nuorta ajaa hänen omien sanojensa mukaan katkeruus perhettä kohtaan – hän haluaa todistaa koko elämän mukana kulkeneet haukut vääriksi.

Törrösen ja Vauhkosen mukaan itsenäistymiseen saatetaan liittää mielikuva ja illuusio yksin selviytymisestä sekä kokemus huonoudesta tai epäonnistumisesta, jos tarvitsee muiden apua ja tukea (Emt., 100-101). Monelle yksinäisyys on kuitenkin täysi realiteetti ja ulkopuolista tukea on vaikea hakea. Pari haastattelemaani nuorta totesikin, että yksinäisyys on ollut itsenäistymisen jälkeen todella iso asia. Kaksi miespuolista haastateltavaa peräänkuulutti, että itsenäistymisjakson aikana tulisi puhua yksinäisyydestä enemmän ja valmistella nuoria siihen. Ero täynnä olevan laitoksen (vaikka nuoret omissa asunnoissaan asuvatkin) sekä yksin muuttamisen ja asumisen välillä on todella suuri ja siihen pitäisi pystyä valmistautumaan nykyistä paremmin.

Muutamien nuorten yksinäisyys ilmeni myös haastattelutilanteessa. Ensinnäkin nuoret olivat todella mielissään siitä, että otin heihin yhteyttä ja otettuja siitä, että heiltä pyydettiin haastattelua. Sopivaa ajankohtaa haastattelun tekemiseen ei tarvinnut nuorten puolesta hakea kauan, eli tuli selväksi, että tapaaminen oli odotettu. Haastattelujen aikana minulle tuli tunne, että nuorille oli tärkeää tavata positiivinen aikuinen ja saada heistäkin hyödylliseltä tuntuvaa tekemistä. Itsellenikin tuli tunne, että pystyin olemaan tärkeä ja tapaamisella oli merkitystä. Oikeastaan tunne oli hieman ahdistavakin, koska tajusin taas, kuinka tärkeää osalle nuorista olisi se, että heitä kannustettaisiin eteenpäin ja heille tulisi tosiaan järkevää tekemistä ja ulkopuolista aikuisen tukea. Jäin miettimään, kuinka paljon sillä on merkitystä, että nuoreen saa aidon yhteyden luoduksi. Tuntuu, että tuollainen yhteys mahdollistaa hyvien tulosten aikaansaamisen ja uskon, että jos pystyisin päivittäin viettämään aikaa monen meiltä itsenäistyneen nuoren kanssa, saisin pidettyä heidät hyvällä tiellä. Ja tämä korostuu nimenomaan yksinäisyyttä kärsivien nuorten kohdalla. Heistä näki,

kuinka tuo lyhytkin tapaaminen sai hetkeksi hyvää fiilistä ja virtaa aikaan mutta kun he palaavat yksin kotiin, tulee lamaannus ja taantuminen hyvinkin nopeasti.

On kuitenkin selvää, ettemme pysty mitenkään pitämään nuoria kädestä kovinkaan kauan sijoituksen jälkeen. Tällöin heidän omat sosiaaliset verkostonsa korostuvat. Törrösen ja Vauhkonen tutkimuksen mukaan nuoret kokevat saaneensa sijaishuollon päätyttyä eniten apua ystäviltään. 78 prosenttia heidän tutkimukseensa haastatelluista nuorista koki saaneensa paljon apua ystäviltään, kun seuraavaksi suurin tuen lähde oli sisarukset 39 prosentilla. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 77-78.) Ystävien merkitys nousi myös omissa haastatteluissani poikkeuksetta esille. Nuoret kokivat ystävänsä tärkeänä voimavarana ja erään nuoren sanojen mukaan ystävien seura on parasta terapiaa. Tarkennuksena tähän hänen mukaansa ystävistä on apua silloin, kun he eivät jaa nuoren omaa vaikeaa taustaa ja kun ystävillä on oma elämä kunnossa. Tällöin nuoren ei tarvitse pelätä heidän romahduksensa puolesta ja toisaalta myöskään kokea omien vaikeuksiensa painavan toisia liikaa alaspäin.

Ystävien merkitys arjessa pärjäämiselle riippuukin hyvin paljon kyseisten ystävien elämäntilanteesta ja omasta pärjäämisestä. Nuortemme ystäväpiiri koostuu paljolti muista laitosnuorista, sekä meidän asiakkaistamme että muista, mikä mielestäni ei ole hyvä asia. Erityisesti seurustelusuhteet nuortemme kesken ovat mielestäni haitallisia, koska ne sitovat erityisesti itsenäistyviä nuoria laitosmaailmaan. Reinikaisen tutkimuksen mukaan yksinäisyyden ja irrallisuuden tunteet ovat saaneet monet nuorisokodeista itsenäistyneet henkilöt sitoutumaan nuorena parisuhteeseen, joka ei alun perinkään ollut hyvä. Suhteen lopettaminen on kuitenkin vaikeaa, kun ei ole ketään johon turvautua. (Reinikainen 2009, 100.)

Jälleen kerran laitoksesta ulospäin suuntautuva toiminta on ehdottoman tärkeää, jotta nuori pääsisi menestyksellisesti omilleen. Timo Purjo viittaa Banduran huomioon, jonka mukaan on kriittistä, kestääkö nuori niitä paineita, joita hänelle aiheutuu palatessaan omaan arkiseen ympäristöönsä. Hän myös muistuttaa nuoruusajan tyypillisestä kavereiden luomasta normipaineesta, joita vastaan on vaikea toimia. Jotta tämä olisi mahdollista, tulisi nuoren itse

omaksua ajatus, että esimerkiksi väkivallattomuus on ylivoimaisuutta niihin verrattuna, jotka käyttäytyvät väkivaltaisesti. Ei siis pelkuruutta tai raukkamaisuutta, kuten normipaineet antavat usein olettaa. (Purjo 2011, 109-110.)

Kokemukseni mukaan normipaineen välttely harvoin onnistuu siten, että haitallinen ystäväpiiri jää ennalleen. Lähinnä ratkaisu nuoren oman viisauden ja vahvuuden myötä on se, että hän kykenee irtautumaan tuosta piiristä ja hakeutumaan eteenpäin pyrkivien ihmisten seuraan. Aivan kuten haastattelemanuori itse totesi. Toki on ymmärrettävä, että täysin uuden kaveripiirin luominen varsinkin itsenäistymisen ja yksin muuttamisen kynnyksellä on todella haastavaa, kun yksinäisyys muutenkin pelottaa. Koulukotitilasta voi myös toimia haasteena uusien ystävyssuhteiden luomiselle, sillä kuten tässäkin työssä aiemmin on todettu, sisältää se monien mielessä negatiivisen leiman. Lisäksi on muistettava, että nuoret ovat usein jo kertaalleen tehneet tällaisen entisen ystäväpiirin ”hylkäämisen”, kun heidät on sijoitettu laitokseen ja heidän on sitä myötä tullut rakentaa omaa elämäänsä uudelleen. Itsenäistä elämää ajatellen, ystäväpiiriä tulisi kyetä rakentamaan jo sijoituksen aikana, mikä onnistunee parhaiten laitoksen ulkopuolisten harrastusten sekä opintojen myötä. Parhaimmat pärjäämisennusteet näkisinkin juuri tällaisilla nuorilla. Tässä tulee kuitenkin huomioida ”muna-kana”-kysymys: todennäköistä on, että jo valmiiksi henkisesti vahvempi nuori hakeutuu harrastuksiin sekä opintoihin ja sitoutuu niihin saaden myös uusia ystäviä ja pärjäten itsenäistymisen jälkeen hyvin. Joka tapauksessa pyrimme itsenäistymisjakson aikana tukemaan erityisen paljon nuoren omia positiivisia ihmissuhteita.

6.3. Itsenäistymispäädyn kehittäminen ja vertaismentorointi

Tämän työn lähtöoletuksena on ollut, että itsenäistymispäätymme työskentelyä ja käytössä olevia työtapoja tulee kehittää. Oletuksen taustalla on ollut se huomio, jonka olen käytännön työssäni tehnyt eli, että meiltä lähtevät nuoret eivät ole vielä valmiita itsenäiseen elämään, vaan he putoavat yhä useammin ja nopeammin arjenhallinnan rattaista. Teemme mielestäni erittäin hyvää ja

arvokasta työtä nuorten eteen ja haastattelemani nuoret tuntuvat jakavan tämän mielipiteen. Muissa tutkimuksissa korostuneet arjenhallinnan opetteluun taidot ovat keskeinen osa työtämme ja saavat kehuja niin nuorilta itseltään kuin laajemminkin. Nämä taidot eivät kuitenkaan riitä siihen, että nuoret kykenisivät pitämään itsestään huolta laitoksen ulkopuolella. Toki taidot ovat periaatteessa edellytys tähän, ja jos heidän sisäinen elämänhallintansa olisi kunnossa, näin varmasti olisikin. Kuitenkin, jos nuori on itsensä kanssa hukassa, ei sillä, että hän *tietää* kuinka jokin asia tulisi tehdä ole merkitystä. Hänen kykynsä viedä tuo tieto käytäntöön on ratkaisevassa asemassa.

Tätä työtä kirjoittaessani sekä keskustellessani haastateltavien nuorten kanssa, olen päätenyt vahvasti siihen lopputulokseen, että sekä me että sosiaalityöntekijät voisimme tehdä muutoksia, jotka parantaisivat nuorten pärjäämismahdollisuuksia. Eräs tällainen molempiin tahoihin liittyvä kehittämissuositus tuli haastattelemani nuorelta hänen antamanaan kehuna. Hän totesi, että itsenäistymisjakso oli hänen kohdallaan tarpeeksi pitkä. Hän oli kaiken kaikkiaan sijoitettuna Konstan Kotiin ja Koulun noin 2,5 vuotta, josta noin vuoden hän asui itsenäistymispäädöstyössä. Erityisesti jälkimmäisen jakson tarpeeksi pitkä kesto auttoi häntä sisäistämään ajatuksen, että hänen tulee ottaa itsestään ja elämästään vastuu ja tehdä toimenpiteitä näiden eteen. Hän koki, että oli tärkeää saada tähän sisäistämiseen ja opetteluun rauha, mitä jakson tarpeeksi pitkä kesto toi. Liian monet joutuvat tietyllä tapaa pakko-opettelemaan konkreettisia selviytymistaitoja, koska itsenäistymisjakso on liian lyhyt. Tällöin energia ja huomio kiinnittyvät esimerkiksi raha-asioiden ja byrokratian hoidon opetteluun eikä omaan henkiseen kasvuun ja eheytymiseen jää aikaa. Tämä selittää osittain myös saamiani vastauksia itsenäistymistyön hyödyistä. Nuorilla, joilla tuo ajanjakso on ollut lyhyt, kokevatkin varmasti nämä asiat keskeisimmäksi, jopa ainoaksi saaduksi hyödyksi, mikä on sääli. Tällä hetkellä keskimääräinen itsenäistymisjakson pituus on noin puoli vuotta, mikä on mielestäni (ja nuorten vastauksista päätellen) liian lyhyt aika.

Mielenkiintoisesti lähes jokainen haastattelemani nuorista nosti toisena kehittämissuositukseksi esille saman asian, eli itsenäistymispäätöksen tulevien nuorten valinnan. Erään nuoren mukaan, jos ohjaajat huomaavat, että jollain nuorella on motivaatiota ja halua ottaa vastuuta omasta elämästään, tulisi

tällaiset ottaa nykyistä aikaisemmin itsenäistymään. Tällä hetkellä päätökset itsenäistymispäättyyn ottamisesta saatetaan tehdä pelkän iän perusteella, jos koemme, että nuoren on pakko oppia oman elämän hallintataitoja ennen meiltä pois lähtemistä. Joissain tilanteissa pystymme ottamaan päättyyn sellaisen nuoren, joka on iältään nuorempi mutta jolla on omaa motivaatiota. Selkeästi kuitenkin sijoitusten keston lyheneminen on tuonut haasteita tällaisten motivoituneiden nuorten valintaan, koska emme voi luottaa siihen, että saamme kaikkien kanssa sen ajan, jonka koemme tarpeelliseksi. Tällöin joudumme tekemään liikaa pakkoratkaisuja. Toinen nuori peräänkuulutti tietämättään samaa painottaessaan myös, että meidän tulisi nykyistä paremmin seuloa sellaisia nuoria, joilla on motivaatiota. Hänen mukaansa näin saisimme itsenäistymispäättyyn vielä paremman draivin ja kaikkia hyödyttävän kehän. Tällaiset motivoituneet nuoret myös itse hyötyvät parhaiten itsenäistymisjaksosta ja hieman raadollisesti haastateltavan nuoren mukaan päättyyn on turha ottaa sellaista nuorta, jota ei kiinnosta. Hän vie vain paikan toisilta, mahdollisesti motivoituneemmilta nuorilta. Tästä muistutti myös eräs toinen nuorista toteamalla, ettei itsenäistymispäättyyn voida ottaa liian aikaisin ns. vain pakosta sellaista nuorta, joka ei ole tuohon jaksoon ja työhön valmis.

Se, että saisimme päättyyn hyvän draivin palvelisi työtämme todella paljon. Ylipäänsä itsenäistyvien nuorten välinen ryhmähenki ja avoimuus sekä toisaalta nuorten ja meidän ohjaajien välinen luottosuhde ovat asioita, joita ei voi painottaa liikaa. Koen, että luottamuksesta syntyvä uskallus puhua kaikista asioista rehellisesti on yksi keskeisimpiä itsenäistymisjakson onnistumisen edellytyksiä. Se, että nuoret kykenevät rehellisyyteen niin itselleen kuin muille, osoittaa henkistä vahvuutta sekä kykyä aikuisuuteen. Tästä esimerkkinä itsenäistymispäädystä pitkään ollut nuori nosti esimerkiksi sen, uskaltaako pienistä repsahduksista puhua. Hän on itse alkoholistivanhempien perheestä ja alkoholin käytöstä on aina opittu valehtelemaan ja jälkiä peittelemään. Hän koki merkittävänä, että itsenäistymisjakson aikana hän kykeni kertomaan rehellisesti sen, että oli esimerkiksi viikonloppu- tai iltalomilla joskus juonut alkoholia. Tuo rehellisyys toimi hänen taustaansa nähden kasvattavana ja eheyttävänä kokemuksena. Toki tällaisessa tilanteessa myös meidän ohjaajien tulee kyetä arvostamaan rehellisyyttä ja reagoida siihen oikein, jotta luottosuhde jatkuu ja syvenee entisestään eikä katkea heti liian ankaraan reagointiin.

Myös itsenäistymispäädyn nuorten välinen yhteys on tärkeä ja parhaimmillaan siitä muodostuisi keskinäisen tsemppauksen ja tuen piiri. Erään haastatellun nuoren mukaan olisi tärkeää, että nuoret tukeutuisivat toisiinsa enemmän ja oppisivat näin pärjäämään ilman aikuisia. Itse allekirjoitan tämän toiveen monelta osin. Samalla kun näkemykseni mukaan luottamuksellinen suhde meihin on tärkeää, tulisi nuorten tosiaan jo sijoituksen aikana kyetä näkemään itsensä laitoksen ulkopuolella ja alkaa rakentaa tuota itsenäistä elämää. Näin he eivät jäisi niin yksin sijoituksen päätyttyä ja meidän luottoaikuisten jäädessä taa. Itse koen erittäin tärkeänä sen, että nuoret irtautuisivat laitoksesta ja siten myös meistä mahdollisimman nopeasti ja osittain tästä syystä en oma-aloitteisesti ole nuoriin yhteydessä enää heidän siirryttyä meiltä pois. Törrösen ja Vauhkosen tutkimuksessa nousi esille nuorten kokema pettymys merkittävien aikuissuhteiden katketessa sijoituksen päätyttyä. He saattavat kokea erittäin rajuna sen, että kun he itse kenties ajattelevat sijaishuollon työntekijät elämänsä tärkeimpinä aikuisina, tekevät nämä aikuiset vain palkkatyötä. Tämä saattaa saada heidät epäilemään heitä kohtaan tunnettujen tunteiden aitoutta ja pysyvyyttä. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 88.) Ymmärrän nämä tunteet ja sen, että nuorten taustat ja jo koetut mahdolliset menetykset huomioiden jälleen uusien tärkeiden aikuisten irtaantuminen saattaa tuntua nuorista pahalta. Toisaalta koen tämän irtaantumisen kuitenkin todella tärkeäksi, jotta nuori aidosti pääsisi pois laitosmaailmasta ja kykenisi elämään normaalia elämää. Tämän totesi oma-aloitteisesti myös eräs haastatteleistani nuorista, joka totesi, että pärjäämisen kannalta on todella tärkeää, että nuori hakeutuu eri porukkaan heti sijoituksen päätyttyä. Kuten sanottu, tarkoitus ei ole, että nuori jää tuossa tilanteessa yksin, vaan että hänellä olisi muita valmiita verkostoja, joiden puoleen kääntyä. Näiden (positiivisten) verkostojen luomiseen meidän tulee antaa kaikki tukemme sijoituksen aikana.

Toinen asia, joka auttaisi nuoria näkemään itsensä laitoksen ulkopuolella, on oman kodin laittaminen. Mielestäni oli erittäin hieno oivallus eräältä haastatteleimaltani nuorelta peräänkuuluttaa oman kodin merkitystä. Hän ehdotti, että itsenäistymispäädyn nuoria kannustettaisiin tekemään asunnoistaan oman näköisensä ja rakentamaan näistä aidosti oma koti jo sijoituksen aikana. Oma, itse laitettu koti saa aikaan halun pitää tuosta kodista

paremmin huolta, mikä opettaa nuorelle tärkeitä huolenpidon ja sitoutumisen taitoja. Tällä hetkellä, kun itsenäistymisasunto mielletään vain laitoksen omaksi, eikä siihen synny omaa tunnesidettä, ei myöskään kiinnostusta siitä huolehtimiseen välttämättä synny. Sama välinpitämättömyys ja pelkkä asunnossa ”bunkkaaminen” jatkuu helposti myös muutettaessa yksin, erityisesti pojilla. Voisimme kannustaa heitä tämän asian suhteen enemmän, tarjota heille välineitä kodin laittamiseen ja näin toivottavasti edistää positiivista kierrettä. Itse näen kodin merkityksen erittäin suurena yleiselle henkiselle hyvinvoinnille. Kun koti on mieleinen ja rakas, on sinne mukava tulla ja siitä tahtoo pitää huolta. Se tarjoaa mahdollisuuden rauhoittua ja kokea olonsa levolliseksi ja turvalliseksi. Haluaisin tarjota nuorillemme tämän saman tunteen, jota heillä ei välttämättä ole kovinkaan usein, jos koskaan elämässään ollut. Uskon, että mieleinen koti edesauttaisi myös sitä, ettei tarvetta kaupungilla haahuiluun syntyisi samalla tapaa.

Tämä työ on kietoutunut pitkälti positiivisen minäkäsityksen ja itsetunnon käsitteiden ympärille, sillä näen niiden roolin todella keskeisenä mietittäessä nuorten kykyä menestyä siviilissä. Meidän tulee myös itsenäistymisjakson aikana tehdä kaikkemme sen eteen, että nuoret alkaisivat uskoa itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa enemmän. Haastatteleman nuoret antoivat omia ehdotuksiaan tähän. He korostivat vapauden ja vastuun sopivaa suhdetta sekä näiden vaiheittaista opettelua. Itsenäistymisjakson alkuun meidän ohjaajien tulisi antaa nuorille tukea yksinkertaistenkin asioiden harjoitteluun mutta antaa heidän kuitenkin itse olla toimenpiteissä, kuten matkojen suunnittelussa tai kaupassa käymisessä mukana. Näin nuoret saisivat vastuuta jo heti alusta alkaen. Sitten pikkuhiljaa tuen määrää vähennetään ja nuoren vastuuta kasvatetaan. Annettavan vastuun määrä tulee arvioida yksilökohtaisesti, jotta nuori pysyy motivoituneena ja kehittyy mutta toisaalta ei ahdistu ja muserru liiallisen vastuun alle. Nuorten tulee kuitenkin päästä kokemaan virheitä, jotta niiden pelko häviää mutta meidän tulee olla tässä tukena ja rohkaista eteenpäin. Heille on erittäin tärkeää se, että he pääsevät itse yrittämään ja täten osoitamme heille, että uskomme heihin ja näemme onnistumisen mahdolliseksi. Näiden onnistumisten ja virheiden läpikäyminen yhdessä aikuisten sekä toisten itsenäistyvien nuorten kanssa on myös tärkeää, jotta nuoret oppisivat toisiltaan ja saisivat toisistaan rohkaisua ja intoa yrittää aina vähän enemmän.

Viimeisenä konkreettisena tekijänä itsenäistymisen tuen onnistumiseksi on jo äsken mainittu yksilöllisyys. Se, että Konstan Kodin ja Koulun itsenäistymispäädystä on kerrallaan vain neljä nuorta mahdollistaisi parhaassa tapauksessa sen, että kykenemme tutustumaan kuhunkin nuoreen syvällisesti ja tämän myötä räätälöimään oman työskentelymme heille parhaiten sopivaksi. Jo aiemmin esille nostettu sijoitusten keston lyheneminen sekä toisaalta tehokkuuden vaatimukset (näkyen esimerkiksi paineena kasvattaa tukitoimenpiteiden parissa olevien nuorten määrää) asettavat haasteita yksilöllisyydelle. On kuitenkin selvää, että kukin meistä on yksilö omine taakkoineen ja vahvuuksineen, minkä vuoksi on turha kuvitella, että sama tuen määrä ja itsenäistymispolku sopisi kaikille. Organisaatioissa muodostetaan helposti tiettyjä hyväksi keskitieksi tai kompromissiksi todettuja polkuja, joita pitkin nuorten kanssa pääsääntöisesti kuljetaan. Tämä tuo tietynlaista tasapuolisuutta ja on helposti kuvattavissa niin organisaation sisällä kuin ulkopuolisille tahoille, joita lastensuojelun valvonnassa riittää. Sillä on siis pitävät perusteet ja toisaalta kuuluuhan perheissäkin kasvatukseen lapsille asetetut samat säännöt ja tietyt käyttäytymisnormit. Nämä valmistavat yksilöitä aikuisuuteen ja yhteiskunnan sääntöjen noudattamiseen. Asiaa paljon pohdittuani olen kuitenkin sitä mieltä, että meidän tulisi rohkeammin arvostaa yksilöiden erilaisuuksia ja tukea näitä myös sijaishuollossa. Tuo arvostus ja tukeminen niin vahvuuksien kuin heikkouksien osalta loisi nuorille tunnetta siitä, että heidät hyväksytään ja heillä on merkitystä ja arvoa. Tuo vahvistaisi heidän positiivista minäkäsitystään ja itsetuntoaan ja loisi vahvempaa perustaa alkaa rakentaa yhdessä itsenäistä elämää.

6.3.1. Vertaismentoroinnin hyödyntäminen

Ajatus vertaismentoroinnin hyödyntämisestä osana itsenäistymistyöskentelyä on kehittynyt mielessäni vähitellen mutta sai alkunsa vuosi sitten toteutetun Repoveden kehittämispäivän aikana. Kuten todettu, mukaan otettiin sekä itsenäistymispäädyn nuoret, jälkihuollon parissa olevia nuoria sekä hieman ekstempore myös entisiä nuoriamme. Tavoitteena oli saada aikaan hyvää

keskustelua ja kerättyä aitoja tuntemuksia ja kokemuksia siitä, millaista nuoren elämä hieman heikoista lähtökohdista lähteneille ja aikuisuuden kynnyksellä oleville ihmisille on. Erityinen fokus päivässä oli itsenäistymisen ja yleisen elämänhallinnan kysymyksissä. Tunnelma oli päivän aluksi hieman tunnusteleva ja nuorten osalta hämmentynyt, erityistä hämmennystä tuntuivat aiheuttavan kaksi jo aikuisikään ehtinyttä nuorta miestä, jotka olivat vanhoja asiakkaitamme. Keskustelut alkoivat tästä alkuhämmennyksestä huolimatta kuitenkin melko nopeasti ja päivä saatiin näin hyvin käyntiin. Olin alustavasti puhunut kahdelle entiselle nuorellemme siitä, että he aloittaisivat keskustelun kertomalla oman tarinansa niin rehellisesti kuin mahdollista. Heidän puheenvuorojensa jälkeen oli tarkoitus saada aikaan kysymyksiä ja keskustelua nuorten välille. Taustalla oli ajatus, jonka mukaan toisten, sijoituksen ja itsenäistymisen kokeneiden nuorten aidot tarinat rohkaisisivat nykyisiä nuoriamme myös avoimuuteen ja rehellisyyteen, kenenkään ei tarvitsisi esittää mitään roolia uusien henkilöiden edessä. Myös Törrönen ja Vauhkonen ovat todenneet saman ilmiön ja toteuttaneet tutkimuksensa niin, että aineiston kerääjinä ovat toimineet sijoitetut nuoret itse. Näin he kokevat saaneensa tutkimukselle aivan uuden ulottuvuuden, sillä kun nuorilla on jollain tavalla samanlaisia kokemuksia, tuo se haastatteluun keskinäistä ymmärrystä ja samaa kieltä. (Törrönen ja Vauhkonen 2012, 7 & 9.)

Oman kehittämispäivässä testaamamme kokemuksen mukaan vertaistoiminta toimi myös meidän nuoremme kohdalla. Olen myös todennut, että vertaisryhmältä saadut neuvot ja ohjeet menevät pääsääntöisesti huomattavasti paljon paremmin perille kuin aikuisilta saadut. Myös kehittämispäivästä saadut palautteet tukivat näitä havaintoja. Nuoremme mukaan omakohtainen kokemus koulukotielämästä saa aikaan sen, että kuulija todella kuuntelee toisten nuorten kokemuksia ja kokee nämä arvokkaana. Erityinen hyöty vertaismentoroinnissa on sen mahdollisuus heikentää sijaishuollon nuorten mieliin tuomaa leimaa epäonnistumisen vääjäämättömyydestä. Kuten tässä työssä olen aiemminkin nostanut esille ja viitannut eri lähteisiin, nuoret tarvitsevat kertomuksia myös niistä nuorista, jotka ovat sijaishuoltotaustastaan menestyneet ja pystyneet pitämään elämänsä hallinnassa.

Kysyin haastatteluissani nuorilta myös heidän omaa kiinnostustaan toimia vertaismentorina vielä sijaishuollon parissa oleville nuorille. Vastaukset vaihtelivat, yksi haastatelluista nuorista oli ollut läsnä jo Repoveden kehittämispäivässä. Eräs nuorista totesi, ettei olisi lainkaan kiinnostunut tällaisesta roolista. Syitä hän ei varsinaisesti osannut eritellä mutta rivien välistä oli luettavissa, että kyseinen nuori tahtoi irtautua laitosmaailmasta täysin eikä kokenut hyvänä ajatuksena sinne palaamista edes tällaisessa uudessa roolissa. Uskonkin, että hänen sijoituksensa päättymisestä on kulunut liian lyhyt aika ja irtautumistarve on vielä vahvasti läsnä. Nuori, joka elää jo vahvemmin omaa elämäänsä ei välttämättä koe yhteyksiä laitokseen hankalina vaan jopa mielenkiintoisina. Törrösen ja Vauhkosen mukaan vertaismentoreina toimivat nuoret pitävät toimintaa myös henkilökohtaisena mahdollisuutena sen lisäksi, että he pystyvät auttamaan muita sijaishuollon parissa olevia nuoria (Emt., 24). Näkisin, että jotta nuori voi nähdä vertaismentoroinnin oman kehittymisen mahdollisuutena, tulee hänen olla jo melko kypsä sekä sinut oman taustansa kanssa. Tätä ei mielestäni alle 20 vuotiaalta omaa elämäänsä aloittelevalta nuorelta voida edes odottaa. Toisaalta myös vertaismentoroinnin hyötyjä mietittäessä nuori, jonka sijoituksesta on pidempi aika, pystyy mahdollisesti antamaan nykyisille laitosnuorille enemmän neuvoja ja kokemuksia kuin nuori, joka itsekin vasta aloittelee itsenäistä elämää.

Jos vertaismentorointi otettaisiin jonkinlaiseksi käytännöksi, tulisi miettiä, kuinka vertaisina toimivien nuorten jaksaminen saataisiin varmistettua. Keskustelujen tulisi koskea ensi sijassa itsenäistymistä ja tulevaisuutta eikä niinkään menneitä tapahtumia ja kokemuksia. Törrösen ja Vauhkosen tutkimuksessa otettiin tällainen rajaus käyttöön siksi, etteivät haastatteluja tekevät vertaisnuoret joutuisi terapeutin asemaan toiselle nuorelle. Kuitenkin käytäntö osoitti, että haastateltavat nuoret ottivat esille sijaishuollon aikaisia kokemuksiaan, menneisyyden kokemusten jakaminen vertaisen kanssa vaikutti nuorille tärkeältä. Hankkeessa päädyttiinkin tarjoamaan haastatteliijoille mahdollisuutta keskustella yhteyshenkilöiden kanssa itselleen mieleen nousseista kysymyksistä ja omista kokemuksistaan. (Emt., 38.) Tämä on ehdottomasti se haaste, jonka vertaismentorointi saa aikaan – jo itsenäistyneiden nuorten edistys ja henkinen jaksaminen ovat asioita, joita emme voi missään tapauksessa vaarantaa toisten nuorten edun vuoksi. Tästä syystä mentorien

valinta tulisi tehdä hyvin huolellisesti ja toisaalta heille tulisi tarjota Törrösen ja Vauhkosien hankkeen mukaisia mahdollisuuksia käydä ikään kuin työn ohjauksellisia keskusteluja aikuisen kanssa. Se, riittäisikö tällaiseen resursseja organisaatioiden piirissä on toinen kysymys.

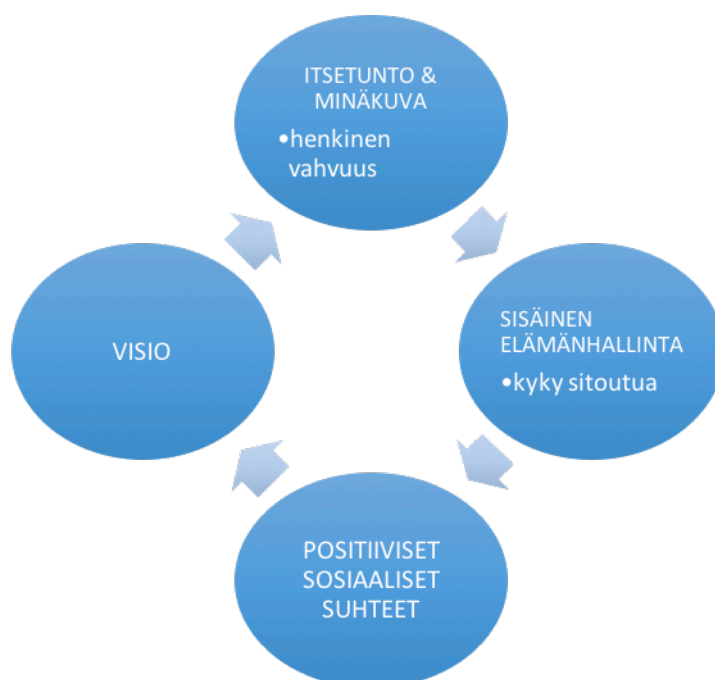
7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kehittämistyöni tavoitteena oli pohtia ja selvittää, miten Konstan Koti ja Koulu Oy:n sekä laajemmin lastensuojelulaitosten itsenäistyvien nuorten tukitoimenpiteitä tulisi kehittää niin, että he pärjäisivät sijoituksen päätyttyä nykyistä paremmin. Taustalla oli huomio siitä, että entiset asiakkaamme tuntuvat pärjäävän entistä huonommin ja syrjäytyvän entistä nopeammin sijoituksen päätyttyä. Useat tutkimukset olivat keskittäneet huomionsa ja toivonsa jälkihuoltotyöskentelyn kehittämiseen, mikä periaatteessa on loogista, koska jälkihuoltotyöntekijät ovat niitä henkilöitä, jotka jatkavat työskentelyä nuorten kanssa sen jälkeen, kun he aloittavat oman itsenäisen elämänsä laitoksen ulkopuolella. Edelleen jälkihuolto on ollut varmasti sellainen kohde, jota on ollut tietyllä tapaa helppo tutkia, sillä käytännössä lähes jokainen sijoituksen kokenut nuori on jälkihuollon asiakkaana ja näin ollen aineistoa on ollut mahdollista saada kerättyä. Konstan Koti ja Koulu Oy on ottanut vakiintuneeksi käytännökseen tarjota kerrallaan muutamalle laitoksen jälkeen yksin¹ muuttavalle nuorelle itsenäistymisjaksoa, jossa he pääsevät vielä sijoituksen aikana harjoittelemaan erityisesti yksin elämisen taitoja. Halusin kohdistaa kehittämistyöni tähän ajanjaksoon, jolloin nuoret ovat vielä sijaishuollon piirissä. Tämä kiinnosti minua oman itsenäistymisohjaajan työni vuoksi mutta myös siksi, että koen tämän ajanjakson olevan sellainen, jossa pystymme vaikuttamaan laajemmin nuoren henkiseen kasvuun ja kehittymiseen kuin mitä jälkihuollon parissa on mahdollista tehdä. Mielestäni on ollut jopa melko epäreilua laittaa jälkihuollon harteille niin suuri vastuu nuorten

¹ Yksin muuttamisella tarkoitetaan tässä kohtaa sitä, että nuori ei palaa sijoituksen päätyttyä kotiinsa, vaan joutuu ottamaan vastuun omasta elämästään mukaan lukien asumisesta ja taloudenhoidosta.

pärjäämisestä huomioiden heidän todelliset mahdollisuutensa vaikuttaa tähän yksin.

Nuorten kanssa työskennellessäni olen nähnyt monia kohtaloita ja luonnollisesti miettinyt paljon sitä, miksi joku nuori menestyy siviilissä ja toinen ei. Kokemusteni sekä laajasti käymieni keskustelujen perusteella olen päätenyt siihen, että nuorten henkiset kyvyt merkitsevät äärettömän, jopa ratkaisevan paljon. Tästä syystä valitsin myös tämän kehittämistyöni taustaksi minäkäsityksen ja itsetunnon teemat ja näitä käsitteleviä tutkimuksia. Näiden tutkimusten sekä tekemieni haastattelujen perusteella olen todennut, että itsenäistymisen tukityöskentelyyn tulee lisätä nykyistä enemmän painoa nuorten itsetunnon, henkisen hyvinvoinnin sekä sisäisen elämänhallinnan kehittämiseen konkreettisten arjenhallinnan taitojen rinnalle. Olen muotoillut seuraavan kuvion kuvaamaan niitä nähdäkseni keskeisimpiä tekijöitä, joiden ympärille menestyksenkäs itsenäistyminen ja oman elämän haltuunotto perustuu. Tässä työssä kuvio on tarkoitettu kuvaamaan sijaishuollon parissa olleita ja sieltä itsenäistyviä nuoria mutta samalla tapaa kuvio pätee joka ikiseen nuoreen, joka on aloittamassa omaa elämäänsä ja joutuu ottamaan siitä ja itsestään vastuun.

Nähdäkseni ihmisen menestyminen ja hyvinvointi perustuvat hyvin pitkälti positiiviseen minäkuvaan ja vahvaan itsetuntoon. Ihmisen on uskottava itseensä ja nähtävä itsensä arvokkaana, jotta hän haluaa pitää itsestään huolta ja nähdä vaivaa elämänsä eteen. Arvottomuuden ja huonouden tunteet vaikuttavat negatiivisesti jokaiseen elämänalueeseen ja saavat aikaan usein sen, että ihminen asettaa itselleen joko epärealistisen korkeita tavoitteita, jotka ovat tuomittuja epäonnistumaan tai liian alhaisia tavoitteita, jolloin hän ei koskaan saavuta täyttä potentiaaliaan. Molemmat lopputulokset edelleen vahvistavat tunnetta huonoudesta. Tällainen kehä johtaa usein siihen, mitä itsekin työssäni näen, että nuoret ovat jo valmiiksi sitä mieltä, ettei heistä tule mitään eivätkä he näin ollen viitsi tehdä suunnitelmia oman elämänsä varalle.

Se, että nuori näkee itsensä arvokkaana ja panostamisen arvoisena, voi johtaa myös parempaan sisäiseen elämänhallintaan ja haluun sekä kykyyn sitoutua elämää rikastuttaviin asioihin, kuten opiskeluun tai harrastuksiin. Näihin sitoutuminen voi edelleen tuoda nuoren elämään uusia ihmissuhteita, jotka avartavat hänen kykyään nähdä maailmaa. Positiivisten ihmissuhteiden merkitystä ei voida korostaa liikaa, sillä jokainen ihminen kaipaa rinnalleen muita ja erityisesti ensi kertaa yksin muuttavalle ulkopuolelta tuleva tuki on tärkeää. Positiiviset ihmissuhteet voivat auttaa nuorta ylläpitämään elämänhallintaansa myös vaikeina hetkinä ja rohkaista tavoittelemaan itselleen hyvää.

Nuorella tulee olla visio, näkemys itsestään laitoksen ulkopuolella ja kyky haaveilla. Toisaalta se, että nuori kykenee vahvaan mutta realistiseen visioon itsestään ja elämästään, osoittaa mielestäni jo jonkinlaista itsetuntemusta ja elämänhallintaa. Jos nämä ovat retuperällä, nuori todennäköisemmin myös ajalehtii elämässään päämäärättömästi ja siis ilman visiota.

Työskenneltyäni vuosia sijaishuollossa, olen päätenyt nostamaan yhden tekijän kaiken yläpuolelle. Millään, mitä teemme, ei ole mitään väliä, jos emme saa nuoreen toimivaa kontaktia. Avoimen ja toimivan yhteyden löytäminen avaa nuorta niin, että hän on valmis ja kykenevä ottamaan vastaan niitä eväitä, joita me pyrimme heille antamaan. Toimivan kontaktin aikaansaamisessa keskeisintä on kohtaaminen. Tällainen kohtaaminen edellyttää sitä, että nuorelle

välittyy arvostus häntä kohtaan ja se, että haluan aidosti kohdata hänet, kuulla mitä hänellä on sanottavaa ja ottaa selvää siitä, kuka hän todella on. Toisin sanoen, että ylitän kaikki ne ennakkoluulot, joita he saavat kohdata päivittäin ja että en viesti olevani paikalla vain, koska se kuuluu työhöni. Kokemukseni mukaan nuorilla on tarve löytää luotettavia ja heidän puolellaan olevia aikuisia ja kun he kokevat tällaisen löytävänsä, voi hyviä asioita tapahtua. Mielestäni tämä on ehkä suurin velvollisuutemme ja vastuumme tehdessämme tätä työtä. Samalla kun tämä vastuu on todellinen, tulee muistaa, että me emme voi elää nuorten elämää heidän puolestaan. Loppujen lopuksi heidän tulee itse tehdä se valinta, mitä he elämällään tekevät. Me voimme vain kanssaelää, antaa heille vaihtoehtoja ja toivoa, että omalla olemisellamme ja antamallamme esimerkillä on positiivinen vaikutus.

LÄHTEET

Aaltonen, Marjo; Ojanen, Tuoja; Vihunen, Riitta & Vilén Marika 2003. Nuoren aika. WSOY, Porvoo.

Aho, Sirkku 1996. Lapsen minäkäsitys ja itsetunto. Oy Edita Ab, Helsinki.

Alasuutari, Pertti 2001. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Gaudeamus Kirja, Helsinki.

Aro, Anne 2006. Kaltereiden ulkopuolella. Rikoksettoman elämän mahdollistavia tekijöitä. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu, Sosiaalian koulutusohjelma.

Babakulova, Anzhelika 2011. Lapsen itsetunnon tukeminen. Opas esi- ja alkuopetuksen opettajille. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu, Sosiaalian koulutusohjelma.

Bandura, Albert 2002. Sosiaalis-kognitiivinen teoria. Teoksessa Vasta, Toss (toim.) 2002. Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. Oy UNIPress Ab, painettu Suomessa.

Dunderfelt, Tony 1990. Elämänkaaripsykologia. WSOY, Porvoo.

Heikkinen, Hannu L.T. 2010. Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Huotari, Rauni 2010. Omillaan toimeen tuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto nuoren itsenäistymisen tukijana. Pro gradu –tutkielma. Yhteiskuntatieteiden laitos. Itä-Suomen yliopisto.

Jahnukainen, Markku & Hyytiäinen, Minna 2009. Jalanjälkiä seuraamassa. Jälkiseurantatutkimus SOS – lapsikylissä kasvaneiden elämänvaiheista. Helsinki: SOS –Lapsikylä ry.

Kari, Anu 2007. Sosiaaliset innovaatiot ja hallinnointi sosiaalialan kehittämisesssä. Pro gradu –tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Keltikangas-Järvinen 1994. Hyvä itsetunto (11. painos). Helsinki: WS Bookwell Oy.

Nyman, Anu & Silventoinen, Nina 2014. ”Olis outoo, jos ei oltais yhteydessä”. Sijoitettujen nuorten kokemuksia jälkihuollosta. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma.

Partanen Anne 2011. ”Kyllä minä tästä selviän”. Aikuisopiskelijat koulutustarinansa kertojina ja koulutuksellisen minäpystyvyytensä rakentajina. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.

Purjo, Timo 2011. Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen ihmisyyteen. Akateeminen väitöskirja. Opettajankoulutuslaitos. Tampereen yliopisto.

Reinikainen, Sarianna 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteen laitos. Helsingin yliopisto.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

Siekinen, Ari 2008. Elämänhallintaa ja selviytymiskeinoja vertaistuen avulla – Kris-järjestö vapautuvien ja vapautuneiden vankien tukena. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto.

Siekinen, Kirsi 2010. Syvähaastattelu. Teoksessa Aaltola, Juhani &

Valli, Raine (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Kasvatustieteiden väitöskirja. Oulun yliopisto.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus. Työllisyys Ja Työttömyys 2015, 4 Työvoiman ulkopuolella olevat. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 19.1.2017].
Saantitapa: http://www.stat.fi/til/tyti/2015/13/tyti_2015_13_2016-04-12_kat_004_fi.html

Taipale, Sanna 2008. Yhdessä eteenpäin – Vertaisryhmätoiminta aikuisopiskelijoiden minäpystyvyyden tunteen vahvistajana. Pro gradu – tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.

Tamminen, Terhi 2014. Paikka, aika, porukka ja tekeminen. Pajanuoren tarpeet matalan kynnyksen työpajatoiminnan kehittämisen lähtökohtina. Opinnäytetyö, Humanistinen ammattikorkeakoulu (YAMK).

Törrönen, Maritta & Vauhkonen, Teemu 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. SOS-Lapsikylä ry.